

The logo for GSSC, featuring a stylized white symbol resembling a cross or a plus sign inside a circle, followed by the letters 'GSSC' in a bold, sans-serif font.

GEOPOLITIKOS IR SAUGUMO STUDIJŲ CENTRAS

Demokratijos tvarumo barometras **2024**

Turinys

Ižanga	3
I dalis. Demokratijos tvarumo indeksas	5
1.1 Demokratijos suvokimas	5
1.2 Parama aktyviam demokratijos gynimui	7
1.3 Pasitenkinimas demokratija Lietuvoje	9
1.4 Pasitikėjimas Lietuvos valdžios institucijomis	11
II dalis. Autoritarinių valstybių traukos indeksas	15
2.1 Rusijos grėsmės suvokimas	15
2.2 Atsparumas ekonominiams Rytų naratyvams	16
2.3 Atsparumas politiniams Rytų naratyvams	18
III. Kiti klausimai	21
3.1. Parama demokratijos apribojimams	21
3.2. Vertybiniai klausimai	21
Apibendrinimas	23
Šaltiniai	24

Mažvydas Jastramskis – politikos mokslų daktaras, VU TSPMI docentas. Savo moksliniuose tyrimuose nagrinėja rinkėjų elgesį, politines institucijas ir demokratijos problemas.

— Ižanga

Jau trečius metus iš eilės pristatome Demokratijos tvarumo barometrą, kuriuo siekiame nuosekliai matuoti, įvertinti ir palyginti Lietuvos gyventojų nuostatas apie demokratiją ir atsparumą autoritarinių Rytų valstybių propagandai. Kaip ir ankstesniuose tyrimuose, pagal reprezentatyvios apklausos duomenis apskaičiuojame du pagrindinius Demokratijos tvarumo barometro indeksus. **Demokratijos tvarumo indeksu** matuojama Lietuvos gyventojų parama liberalios demokratijos institutams, pasirengimas ginti demokratiją protestuose, pasitenkinimas demokratijos veikimu (procedūromis ir valdžios atliepumu) ir pasitikėjimas valstybės institucijomis. **Atsparumo Rytų propagandai indeksas** apima tai, kaip gyventojai suvokia Rusijos grėsmę ir kiek linkę pritarti ekonominiams ir politiniams autoritarinių Rusijos ir Kinijos režimų propagandos naratyvams.

2024-ieji pasaulyje ir Lietuvoje buvo rinkimų metai. Svarbūs rinkimai vyko JAV, Indijoje, ES gyventojai rinko Europos parlamentą. Kai kurių rinkimų, visų pirma

JAV prezidento, rezultatai suteikia neaiškumo ir taip įtemptai geopolitinei padėčiai. Kitų rinkimų, kaip antai Indijos, po kurių valdantieji turėjo nusileisti į koalicinę vyriausybę, rezultatai suteikia vilties dėl pastarąjį dešimtmetį prastėjančios pasaulio demokratijos, kuri 2023 m. sugrįžo į 1985 m. lygį, būklės. Tik apie 29 proc. pasaulio piliečių 2023 m. gyveno gerai demokratijos kriterijus atitinkančiose valstybėse (V-Dem 2024). Ukrainai vis sunkiau stabdant Rusijos invaziją, o per Lietuvos prezidento rinkimus 2024 m. atsiradus kandidatų, kurie kone atvirai atstovavo Rusijai palankioms pozicijoms, yra būtina toliau tirti Lietuvos gyventojų paramą demokratijai ir atsparumą autoritarinių režimų propagandai. Kita vertus, matome ir teigiamų ženklų – tarp pagrindinių Lietuvos partijų, ir kairės, ir dešinės, siekis didinti gynybos finansavimą įsitvirtino kaip konsensuso klausimas.

Nuo pat pirmojo tyrimo matėme, kad nors lietuviai gerai suvokia demokratiją ir yra pasiryžę remti jos gynybą protestuose, pasitikėjimas demokratija ir pasi-

tenkinimas jos veikimu šlubuoja. Šie reiškiniai išlieka. Visgi šiais metais yra pozityvių ženklų: Demokratijos tvarumo indekso vertė šimto balų (0 – visiškai sociologiškai silpna demokratija, 100 – idealiai tvari demokratija) skalėje nuo 55,8 paskutiniame tyrime didėja iki 57,4. Tai tikriausiai galime sieti su rinkimų metais – nepaisant tuo metu padidėjusia (iš pirmo žvilgsnio) poliarizacija viešajame politikos lauke, daug žmonių visgi papildomai domisi politiniais variantais, eina balsuoti, įsitraukia į demokratinį procesą. Tai, tikėtina, duoda pozityvių pokyčių trumpuoju laikotarpiu.

Vis dėlto panašių pozityvių tendencijų nesulaukėme tirdami atsparumą Rytų autoritarinių valstybių propagandai – čia pagal šimto balų skalę (0 – visiškai pritarimas propagandai, 100 – idealus atsparumas) indeksas yra 58,6. Ši vertė kone identiška pirmajam matavimui 2022 m. (58,8). Kaip ir anksčiau, lietuviai palyginti gerai suvokia Rusijos keliamas grėsmes ir reikiamą atsaką, tačiau silpniausia vieta lieka pritarimas ekonominiams propagandos naratyvams. Tai vėl smarkiai mažino Atsparumo Rytų propagandai indeksą. Žinoma, norint tikslesnės šių apibendrintų indeksų interpretacijos, reikia žiūrėti į jų sudedamąsias dalis – tam ir skirtos tolesnės šios ataskaitos dalys.

Kaip ir ankstesniais metais, tekstą pateikiame trimis dalimis. Pirmojoje analizuojamos Lietuvos gyventojų demokratinės nuostatos ir Demokratijos tvarumo indekso sudėtinės dalys. Antrojoje orientuojamės į nuostatas užsienio politikoje ir atsparumą Rytų pro-

pagandai: čia pristatomas Atsparumo Rytų propagandai indeksas. Tarpinius indeksus palyginame pagal kelis esminius nepriklausomus kintamuosius: amžių, išsilavinimą, gyvenamąją vietą ir sovietmečio vertinimą. Atsakymai, susiję su pastaruoju kintamuoju, yra gana asimetriški: 54 proc. nesutinka, kad sovietmečiu buvo geriau gyventi, 24 proc. sako „nei taip, nei ne“, 13 proc. sutinka, o apie 8 proc. nežino, kaip atsakyti. Vis dėlto ši politinė takoskyra iki šiol struktūroja politines gyventojų nuostatas (Ramonaitė ir kiti 2014; Ramonaitė 2020), o ankstesni tyrimai rodo glaudų ryšį su atsparumo propagandai lygmeniu (RESC 2017). Be to, praėjusių metų tyrime atradome (tai pasitvirtina ir šiame), kad sovietmečio vertinimas visgi geriausiai atskiria gyventojus pagal demokratinės ir atsparumo propagandai nuostatas. Taigi šis klausimas gerai tarnauja kaip kriterijus lyginant socialinių veiksmų įtaką.

Tyrimo naudojami duomenys iš reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos, kurią kompiuterizuotos telefoninės apklausos (CATI) metodu Rytų Europos studijų centro užsakymu 2024 m. spalio 4–17 d. atliko „Spinter tyrimai“. Apklausti 1020 respondentų nuo 18 iki 75 metų amžiaus. Tyrimo pristatytų indeksų sudėtinių dalių tarpusavio statistinis persidengimas buvo patikrintas faktoriinės analizės būdu: visų tarpinių indeksų rodikliai atitinkamai sukrenta į vieną dimensiją. Vertinant indeksų vidurkių skirtumus pagal sociodemografinės savybes, naudoti t-testo ir ANOVA statistinio reikšmingumo kriterijai.

I dalis.

Demokratijos tvarumo indeksas

1.1 Demokratijos suvokimas

Tyrimą pradėdame nuo įvertinimo, kaip gyventojai suvokia skirtingus demokratijos elementus ir kiek juos remia, kaip būtinus demokratijai. Šių nuostatų visuma matuojama pagal Demokratijos suvokimo indeksą. Kaip ir anksčiau, apklausos dalyviams buvo užduotas klausimas „Mes galime pageidauti daugelio dalykų, tačiau ne visi jie yra būtini demokratijos bruožai. Prašom pasakyti apie kiekvieną iš išvardintų dalykų, kiek jis yra būtinas demokratijos bruožas“. Prašėme atsakant į jį pagal skalę nuo 1 (visiškai nebūtinai demokratijos bruožas) iki 10 (būtinai demokratijos bruožas) įvertinti įvairius liberalios demokratijos institutų (politinės ir pilietinės teisės, rinkimų ir kitos procedūros), atstovavimo ir valdžios atskaitomybės žmonėms, socialinio teisingumo ir tiesioginės demokratijos elementus. 1.1 lentelėje pateikiami atsakymų vidurkiai ir procentai, kiek respondentų elementą pažymėjo kaip būtiną demokratijos bruožą (skalėje variantas „10“). Taip pat šioje lentelėje pateikiame vidurkio pokytį, palyginti su 2023 m. tyrimu.

Kaip ir ankstesniuose tyrimuose, kaip būtinausius demokratijos bruožus Lietuvos gyventojai vertina

svarbias politines ir pilietines teises: įsitikinimų ir žodžio laisvę, laisvus rinkimus, moterų ir vyrų teises ir nešališkus teismus. Atsakymų į šiuos klausimus balų vidurkiai yra tarp 8,6 ir 8,7, o kaip būtinus demokratijos bruožus šiuos elementus pasirinko apie 50–57 proc. respondentų. Kaip šiek tiek mažiau būtini elementai suvokiama teisės viršenybė (41,9 proc.) ir tautinių mažumų teisės (40,3 proc.), tačiau būtina pažymėti, kad jų bendri vidurkiai taip pat dideli (atitinkamai 8,3 ir 8,2). Išsilaiko praėjusių metų tyrime pastebėta tendencija, kad padidėjo dviejų arba daugiau partijų konkurencijos suvokimas: pirmajame, 2022 m. tyrime šį elementą kaip būtiną žymėjo tik apie 35 proc. respondentų (vidurkis 7,9), o šiais metais – jau 51,1 proc. (vidurkis 8,4). Tai galima sieti su rinkimų laikotarpiu, kuris prasidėjo nuo savivaldos rinkimų 2023 m. kovą ir tęsėsi iki Seimo rinkimų 2024 m. spalį. Galiausiai gyventojų demokratijos suvokimui svarbu ir valdžios atskaitomybė, sprendimų pagrindimas ir piliečių įsitraukimas: atitinkamų klausimų balų vidurkiai yra tarp 8,4 ir 8,5, o procentas juos nurodančių kaip būtinus elementus svyruoja nuo 45 iki 48 proc. Panaši svarba priskiriama tiesioginei demokratijai – teiginiui, kad svarbiausi klausimai sprendžiami referendumu.

1.1 lentelė. Lietuvos gyventojų demokratijos suvokimas

Elementas	Vidurkis	Proc. pasirinkusiųjų „būtinai demokratijos bruožas“	Vidurkio skirtumas nuo 2023 m.
<i>Liberali demokratija</i>			
Piliečiai turi teisę viešai ir atvirai reikšti savo įsitikinimus, mintis, įskaitant ir kritiką valdžiai	8,7	54,1	0
Žmonės išrenka savo atstovus laisvuose rinkimuose	8,7	56,8	0
Moterys turi tas pačias teises kaip vyrai	8,6	51,7	0

Elementas	Vidurkis	Proc. pasirinkusiųjų „būtinai demokratijos bruožas“	Vidurkio skirtumas nuo 2023 m.
Teismai veikia nešališkai ir politikai į tai nesikiša	8,6	49,6	0,1
Valstybėje vyrauja teisės viršenybė	8,3	41,9	-0,1
Tautinių mažumų teisės yra užtikrinamos	8,2	40,3	0,2
Rinkimuose konkuruoja dvi ar daugiau politinių partijų	8,4	51,1	0,1
<i>Demokratinės valdžios atskaitomybė</i>			
Valdžia savo sprendimuose atsižvelgia į gyventojų nuomonę	8,4	46,3	0
Piliečiai gali įsitraukti į valdžios sprendimų priėmimą ir juos paveikti	8,4	44,9	0,1
Vyriausybė pagrindžia savo politiką visuomenei	8,5	47,6	0
<i>Socialinis teisingumas</i>			
Žmonės gauna valstybės paramą nedarbo ar ligos atveju	8,4	44,9	0
Vyriausybė apmokestina turtinguosius ir remia nepasiturinčiuosius	7,2	26,6	0,2
Valstybė užtikrina žmonėms lygias pajamas	7,1	29,8	0,3
<i>Tiesioginė demokratija</i>			
Svarbiausi politiniai klausimai yra sprendžiami referendumu	8,5	48	0,2

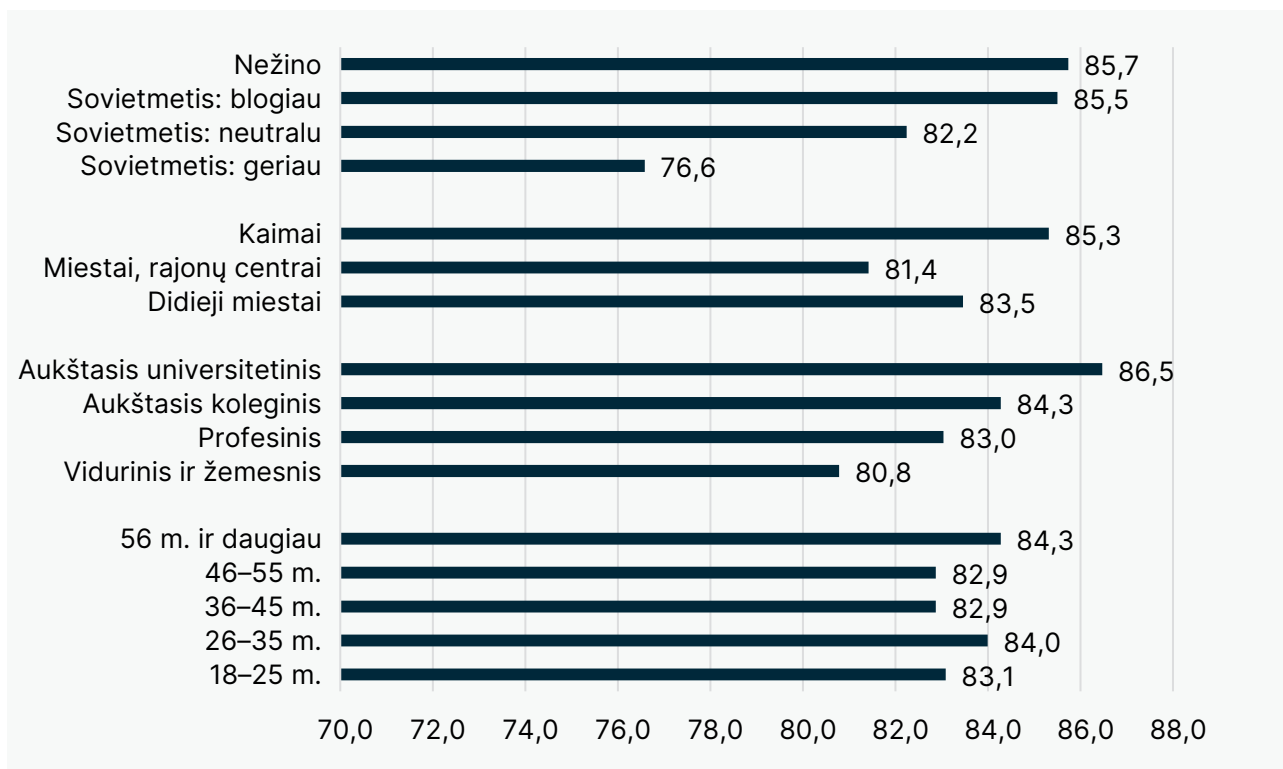
Kaip ir per pirmus du tyrimus, pritarimo vienam iš socialinio teisingumo elementų – valstybės paramos nedarbo ar ligos atveju – rodikliai yra panašūs į liberalios demokratijos institutų vertinimus. Atsakymų vidurkis čia yra 8,4, o 45 proc. respondentų nurodo tai kaip būtiną demokratijos bruožą. Įdomu, kad nors kiti du socialinio teisingumo elementai – turto perkirstymas (vidurkis 7,2) ir lygių pajamų garantija (vidurkis 7,1) – toliau laikomi mažiau būtiniais demokratijai, šiais metais būtent čia fiksuojame didžiausią vidurkių pakilimą. Tikėtina, kad tai susiję su pastaruoju metu dažniau minimomis socioekonominės nelygybės temomis. Žinoma, tai gali būti ir trumpalaikis rinkimų efektas – kitų metų tyrimas parodys, kiek šie pokyčiai tvarūs.

Kaip ir praėjusiais metais, pagal atsakymus į klausimus apie liberaliosios demokratijos institutų būtinumą (pirma septynių elementų grupė 1.1 lentelėje) ir valdžios atskaitomybę (trijų elementų antra grupė 1.1 lentelėje) kiekvienam respondentui atskirai apskaičiavome Liberaliosios demokratijos suvokimo

indeksą, kurio vertės yra nuo 0 (visi liberaliosios demokratijos ir valdžios atskaitomybės elementai laikomi visiškai nebūtiniais demokratijai) iki 100 (visi liberaliosios demokratijos ir valdžios atskaitomybės elementai laikomi būtiniais). Iš respondentų atskirų atsakymų išvestas indekso vidurkis šiais metais yra 83,6, o tai rodo gana aukštą demokratijos suvokimo lygį ir kartu – nežymų padidėjimą nuo 2023 m. (tada šis indeksas buvo 82,5).

Papildomai patikrinome Liberaliosios demokratijos suvokimo indekso skirtumus pagal keturis socialinius ir demografinius rodiklius (1.1 pav.). Statistiškai reikšmingų skirtumų pagal gyvenamąją vietą ir amžių nerandame – visos amžiaus grupės demokratiją suvokia gana panašiai. Yra skirtumų pagal išsilavinimą – aukščiausią demokratijos suvokimą (86,5), kaip ir praėjusių metų tyrime, turi žmonės, kurių išsilavinimas yra aukštasis universitetinis. Veikia ir sovietmetis – jį geriau vertinanti mažuma išsiskiria gerokai (ir statistiškai reikšmingai) mažesniu demokratijos suvokimu (76,6) nei kitos grupės.

1.1 pav. Liberaliosios demokratijos suvokimo indekso vidurkiai pagal gyvenamąją vietą, išsilavinimą, amžių ir sovietmečio vertinimą

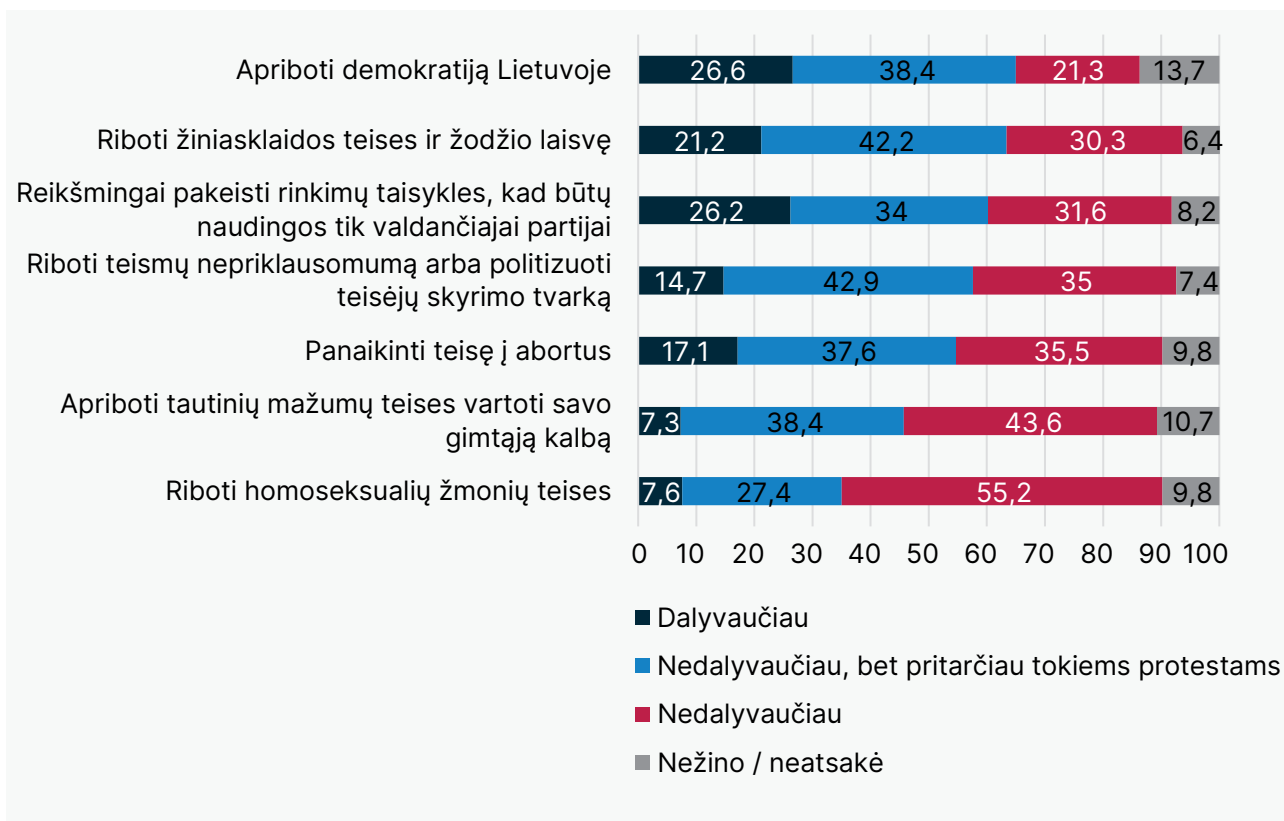
1.2 Parama aktyviam demokratijos gynimui

Paramą aktyviam demokratijos gynimui tyrime jau trečius metus iš eilės matuojame klausimu „Ar Jūs dalyvautumėte protestuose ar kitaip aktyviai reikštumėte nepritarimą, jei manytumėte, kad politikai...“, respondentams nurodydami kelias skirtingas hipotetines situacijas. Pirmą jų yra bendra („siekia apriboti demokratiją Lietuvoje“), o kitos apima konkrečias demokratines laisves ir teises. Siekiant atskirti tuos, kurie nedalyvautų protestuose, nuo tų, kurie nedalyvautų, tačiau remtų protestus, šios kategorijos atsakymuose išskirtos atskirai – tai nemenka grupė.

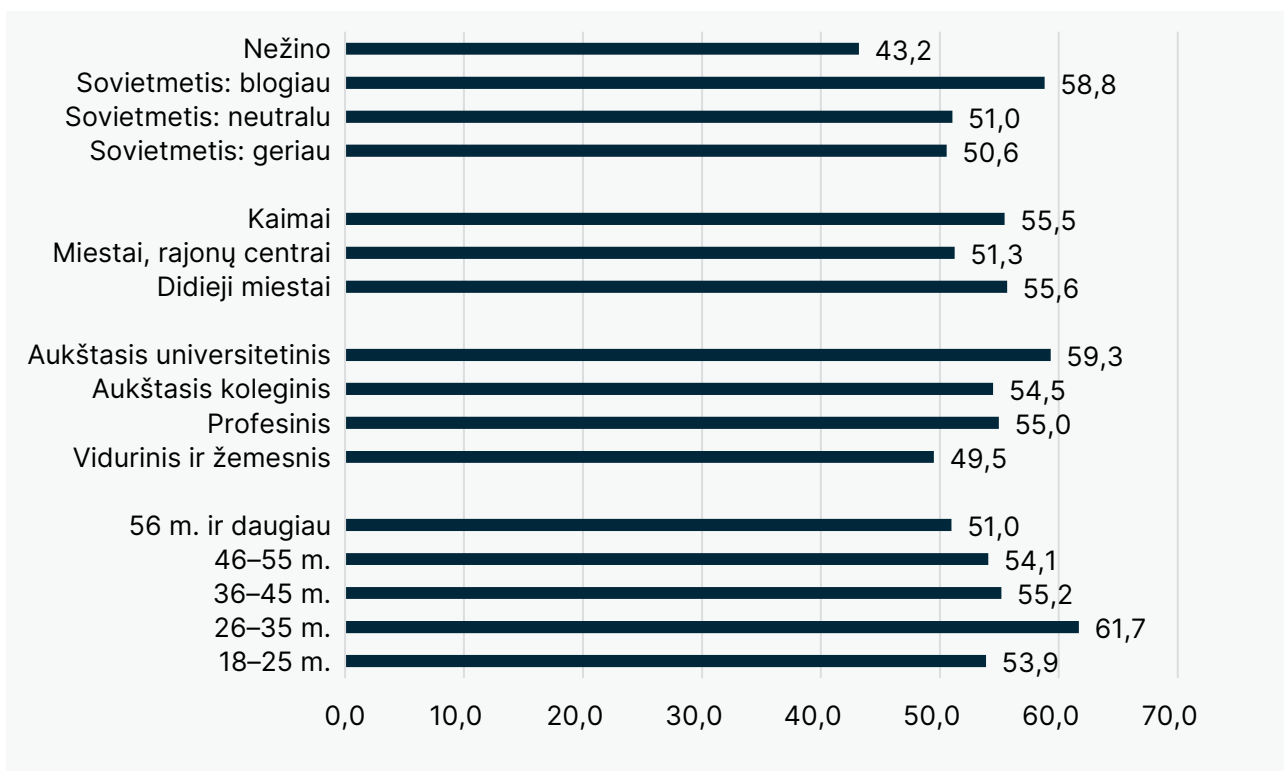
1.2 lentelėje parodytas gyventojų atsakymų pasiskirstymas procentais. Kaip ir anksčiau, atsakymai į šiuos klausimus rodo gana didelį neapsisprendimo lygį – „nežinau“ rinkosi nuo 6,4 (riboti žiniasklaidos teises ir žodžio laisvę) iki 13,7 proc. (apriboti demokratiją) respondentų. Bendras atsakymų pasiskirstymas irgi panašus į praėjusių tyrimų rezultatus: aktyviai į protestus įsitrauktų mažuma Lietuvos gyventojų. Didžiausias procentas atsakė, kad eitų protestuoti, klausiant pagrindinio aspekto: jeigu politikai siektų apriboti demokratiją Lietuvoje (26,6 proc.), o mažiausiai žmonių būtų linkę eiti protestuoti dėl tautinių

mažumų (7,3 proc.) ir homoseksualių žmonių teisių ribojimų (apie 7,6 proc.). Kita vertus, kaip ir anksčiau, jeigu pridedame ir pritariančiuosius tokiems protestams, bent penkių demokratijos elementų aktyvią gynybą remtų absoliuti dauguma gyventojų: jeigu būtų bandoma riboti žiniasklaidos teises ir žodžio laisvę (63,4 proc.), apriboti demokratiją (65 proc.), riboti teismų nepriklausomybę (57,6 proc.), reikšmingai pakeisti rinkimų taisykles valdančiosios partijos naudai (60,2 proc.) ir panaikinti teisę į abortus (54,7 proc.). Įdomu tai, kad, palyginti su 2023 m., pagal atsakymus į daugumą šių klausimų galime fiksuoti nežymų paramos padidėjimą: visų pirma išsiskiria parama protestams dėl homoseksualių žmonių teisių ribojimo (+4,1 proc. punkto) ir abortų (+5 proc. punktai).

Sudėtinga vertinti, ar atskirai tai yra reikšmingi ir tvirtūs pokyčiai, tačiau jie lemia Paramos demokratijos gynimui indekso padidėjimą. Jo vertės yra nuo 0 (nedalyvautų ir nepritartų nė vienam iš septynių protestų) iki 100 (dalyvautų arba pritarusių visiems protestams). Iš respondentų atskirų įvertinimų išvestas indekso vidurkis šiais metais yra 54,5. Jis rodo jau reikšmingai didesnį nei vidutinį polinkį protestuose ginti demokratinius institutus ir šiems protestams pritariti. Šio indekso vertė nuo tada, kai jį pradėjome vertinti, nuosekliai didėjo: 2022 m. ji buvo 52,1, o 2023 m. – 52,7.

1.2 pav. Lietuvos gyventojų parama aktyviam demokratijos gynimui, proc.

1.3 pav. Paramos demokratijos gynimui indekso vidurkiai pagal gyvenamąją vietą, išsilavinimą, amžių ir sovietmečio vertinimą

1.3 pav. šio indekso vidurkiai pateikti pagal respondentų socialines savybes. Vėl išsiskiria aukštojo universitetinio išsilavinimo grupė (vidurkis 59,3). Panašiai kaip ir praėjusiuose tyrimuose, ji yra linkusi protestus dėl demokratijos remti statistiškai reikšmingai daugiau negu žmonės, turintys vidurinį išsilavinimą (49,5). Sovietmečio vertinime šį kartą išsiskiria grupė, kuri jį vertina vienareikšmiškai blogiau: jos vertė yra didžiausia (58,8). Gyvenamoji vieta reikšmingos įtakos indeksui nedaro, o pagal amžių išsiskiria 26–35 m. kategorija – jai priskiriami respondentai linkę protestus dėl demokratijos remti daugiau nei visos kitos grupės (61,7).

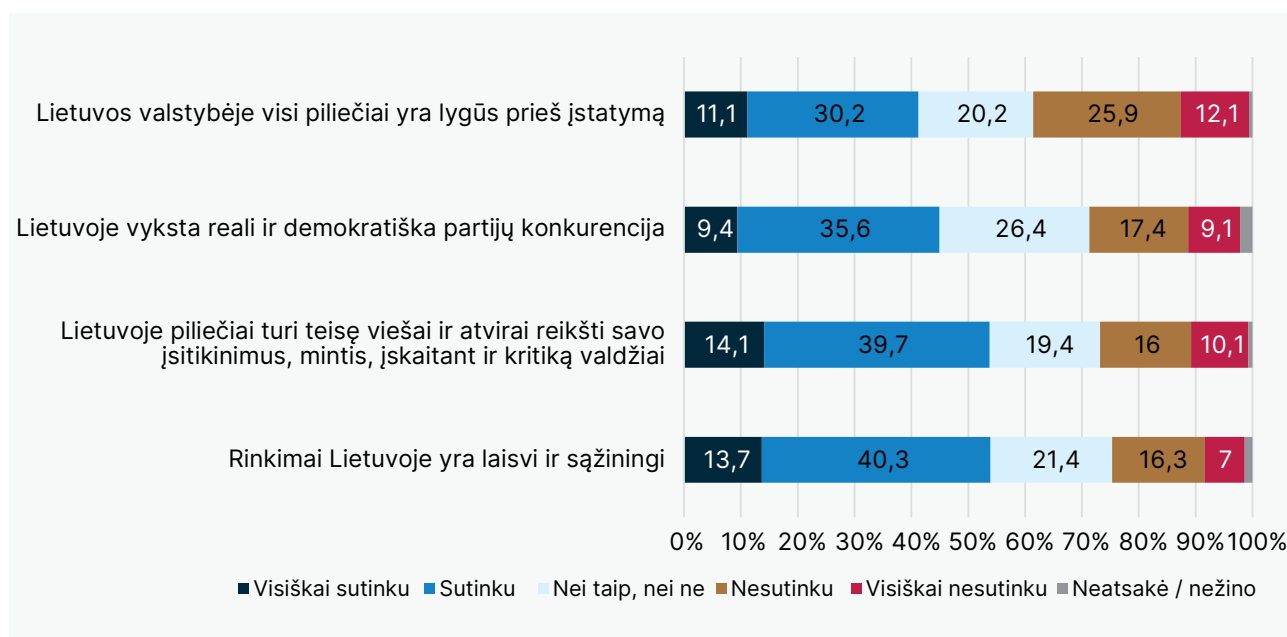
1.3 Pasitenkinimas demokratija Lietuvoje

Toliau analizuojame, kaip Lietuvos gyventojai vertina demokratijos veikimą ir valstybės institucijų darbą. Demokratijos tyrimuose įprastai klausiama, kiek apskritai respondentas yra patenkintas tuo, kaip demokratija veikia šalyje. Atsakymai šiais metais pasiskirstė taip: 6,3 proc. respondentų yra labai patenkinti, 44,1 proc. patenkinti, 34,1 proc. nepatenkinti, 12,2 proc. visiškai nepatenkinti, dar 3,3 proc. nežinojo, kaip atsakyti. Apibendrinant galima teigti, kad greičiau patenkintų demokratija (50,4 proc. atsakymų) respondentų yra daugiau nei greičiau nepatenkintų (46,3 proc.). Šie skaičiai išlieka gana stabilūs ir statistiškai reikšmingai nesiskiria nuo 2022 ir 2023 m. apklausų.

Nepaisant bendro pozityvaus demokratijos veikimo vertinimo, gerai žinome, kad teiraujantis apie konkrečius demokratijos procedūrų ir demokratiškų institucijų atliepimo visuomenei rodiklius pasitenkinimas varijuoja. Šiuos rodiklius išskyrėme į dvi grupes. Pirmoji (1.4a pav.) apima tai, kaip gyventojai vertina liberalios demokratijos procedūras ir praktinį politinių teisių veikimą.

Trimis iš keturių klausimų (išskyrus lygybę prieš įstatymą) patenkinti („visiškai sutinku“ ir „sutinku“) sudaro aiškią daugumą. Didžiausias pasitenkinimas yra dėl laisvų rinkimų (54 proc.) ir žodžio ir įsitikinimų laisvės (53,8 proc.). Apie 45 proc. sutinka, kad Lietuvoje vyksta demokratiška partijų konkurencija (nesutinkančių yra 26,5 proc.). Vis dėlto, kaip ir 2023 m. tyrime, mažiau pozityvūs skaičiai susidaro atsakant į klausimą, ar Lietuvoje visi piliečiai yra lygūs prieš įstatymą: sutinka 41,3 proc., o prieštarauja apie 38 proc. Kita vertus, palyginti su 2023 m. tyrimu, matome nežymų pasitenkinimo padidėjimą visuose rodikliuose. Didžiausias – ir statistiškai reikšmingas – yra dėl demokratiškos partijų konkurencijos (+6,2 proc. punkto iš viso sutinkančiųjų, kad ji vyksta). Vėlgi beveik neabejotinai šis pokytis yra susijęs su rinkimų laikotarpiu atsiskleidžiančiais partijų skirtumais.

Antroji pasitenkinimo rodiklių grupė apima subtantivią demokratijos dimensiją: valdžios atskaitomybę ir atliepumą žmonėms (1.4b pav.). Nors, kaip ir ankstesniuose tyrimuose, čia vis dar dominuoja neigiamas gyventojų vertinimas, yra teigiamų poslinkių, ypač palyginti su pirmuoju tyrimu 2022 m. Ties pirmais trimis teiginiais 1.4b paveiksle pasitenkini-

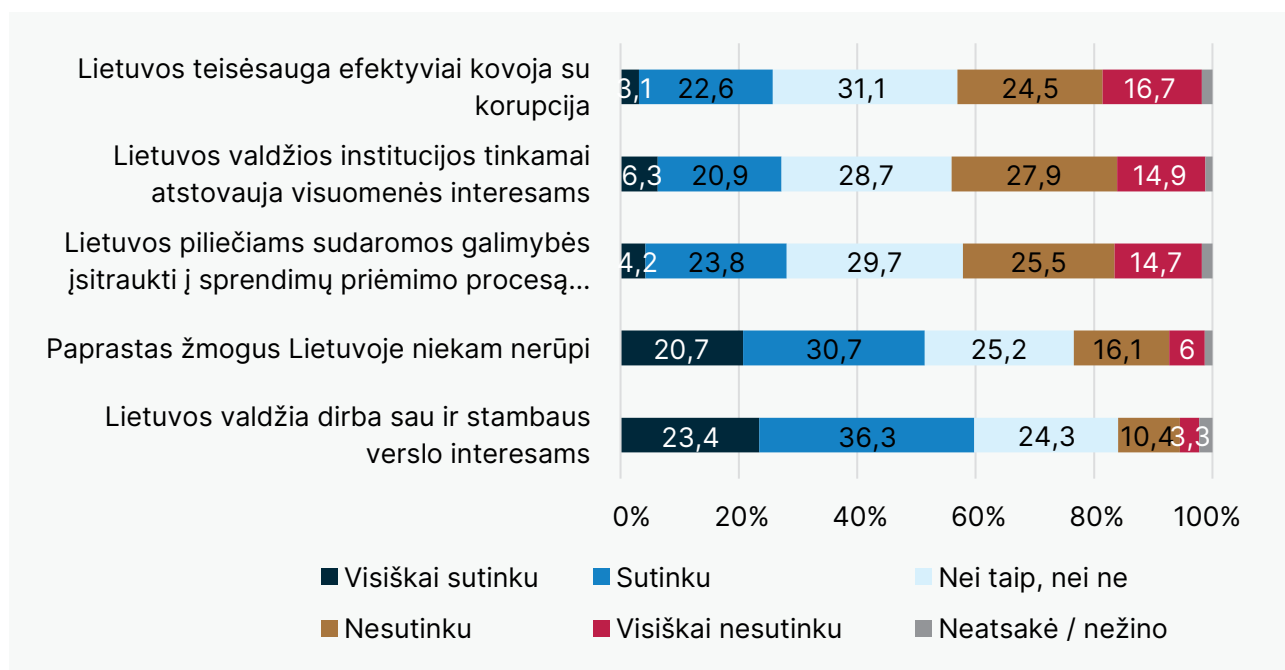
1.4a pav. Lietuvos gyventojų pasitenkinimas liberalios demokratijos procedūromis (politinėmis ir pilietinėmis teisėmis), proc.

mui demokratija atstovauja sutikimas, o ties paskutiniais dviem – nesutikimas. Palyginti su 2022 m., padaugėjo teigiamų atsakymų (sudedant „visiškai sutinku“ ir „sutinku“), kad Lietuvos valdžios institucijos tinkamai atstovauja visuomenės interesams (+10,7 proc. punkto), kad Lietuvos piliečiams sudaromos galimybės įsitraukti į sprendimų priėmimo procesą ir paveikti valdžios sprendimus (+9,9 proc.) ir kad Lietuvos teisėsauga efektyviai kovoja su korupcija (+7 proc. punktai). Šie teigiami atsakymai vis dar sudaro mažumą: juos rinkosi 26–28 proc. respondentų. Vis dėlto jau vien teigiama tendencija rodo, kad lipame iš duobės – 2023 m. tyrime atsargiai teigėme, kad tai gali būti atsitiktiniai svyravimai, o šių metų duomenys duoda daugiau pagrindo. Kita vertus, atsakymai, susiję su paskutiniais dviem teiginiais, yra stabilūs ir kartu mažiau pozityvūs. Vos 14,3 proc. nesutinka, kad Lietuvos valdžia dirba sau ir stambaus verslo interesams, o sutinka 59,7 proc. Šie rodikliai nuo 2022 m. beveik nepasikeitė.

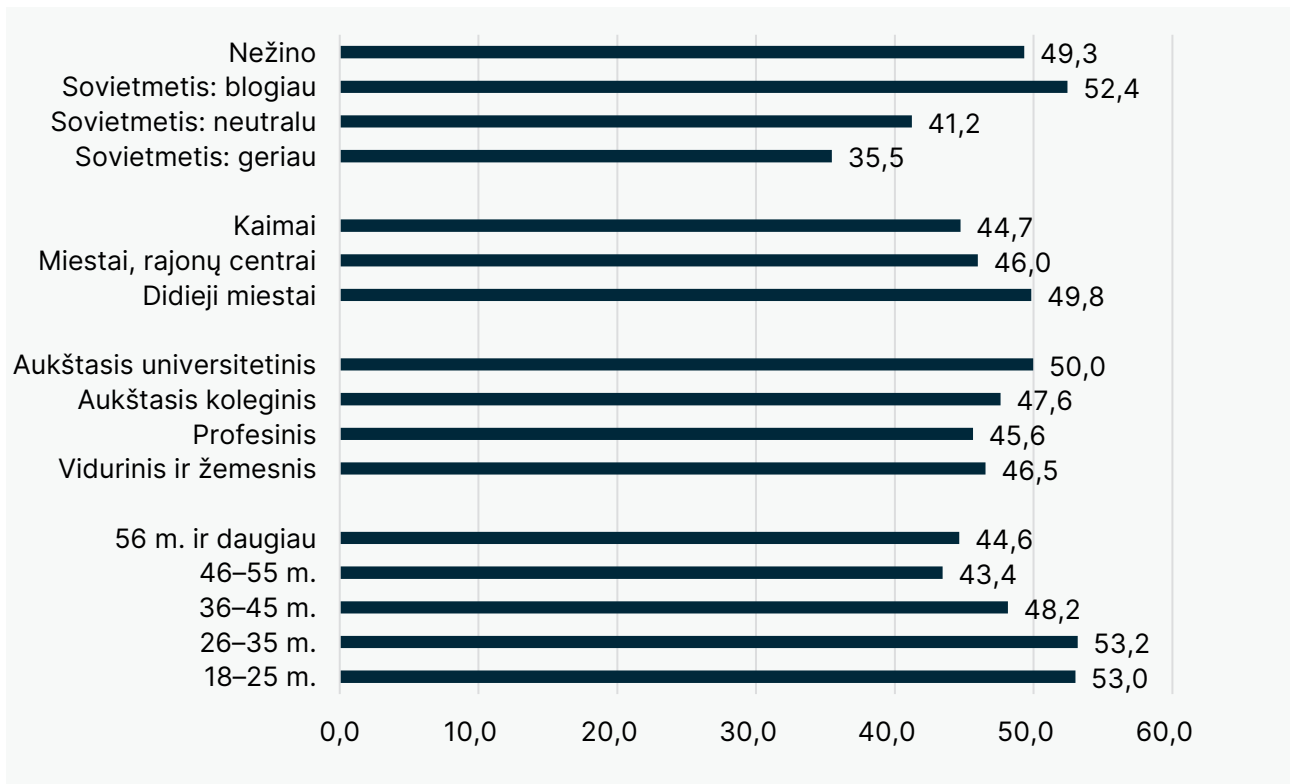
Atsakymus į 1.4a ir 1.4b paveikslų klausimus kartu su apibendrintu klausimu apie pasitenkinimą demokratijos veikimu sudėjome į bendrą Pasitenkinimo demokratija indeksą. Jo vertės yra nuo 0 (gyventojas visiškai nepatenkintas demokratija visais aspektais) iki 100 (visiškai patenkintas visais aspektais). Šio indekso vidurkis yra 47,3, jis rodo reikšmingą padidė-

jimą nuo 2023 m. (44,5). Žinoma, tebėra neaišku, ar tai nėra trumpalaikis rinkimų laikotarpio efektas, nes jo metu įvyksta politinės sistemos atšviežinimas – išrenkami ar perrenkami nauji politikai (merai, prezidentas ar Seimas). Be to, nepaisant pozityvių pokyčių, pasitenkinimas demokratija vis dar yra žemiau vidutinės teorinės ribos (50).

Pasitenkinimo demokratija indekso skirtumus palyginome tarp socialinių kategorijų (1.5 pav.). Šis lyginimas gali suteikti informacijos ir apie tai, kodėl indekso vertė po truputį didėja. Nors išsilavinimas šį kartą statistiškai reikšmingos įtakos neturi, amžius veikia aiškia kryptimi: dvi jauniausios grupės yra vidutiniškai daugiau patenkintos (vidurkiai apie 53) negu dvi vyriausios kategorijos. Statistiškai ryškūs skirtumai yra ir pagal sovietmetį – kaip ir praėjusiame tyrime, matome, kad pasitenkinimas demokratija labai susijęs su tuo, ar Lietuvoje gyvenantis žmogus save laiko posovietinės transformacijos laimėtoju. Atotrūkis tarp jį vertinančių teigiamai vienu aspektu (52,4) ir neutraliai (41,2) arba teigiamai (35,5) gerokai viršija gyvenamosios vietos poveikį – čia labiau išsiskiria didmiesčiai (49,8), bet skirtumai nuo kitų gyvenamųjų vietų yra mažesni. Kaip ir 2023 m., nežinančiųjų, kaip vertinti sovietmetį, pasitenkinimas irgi santykinai didesnis (49,3) – į šią kategoriją daugiausia patenka jauni žmonės, negyvenę sovietinėje santvarkoje.

1.4b pav. Lietuvos gyventojų pasitenkinimas demokratinėmis institucijomis atliepumu visuomenei, proc.

1.5 pav. Pasitenkinimo demokratija Lietuvoje indekso (nauja versija) vidurkiai pagal gyvenamąją vietą, išsilavinimą, amžių ir sovietmečio vertinimą

1.4 Pasitikėjimas Lietuvos valdžios institucijomis

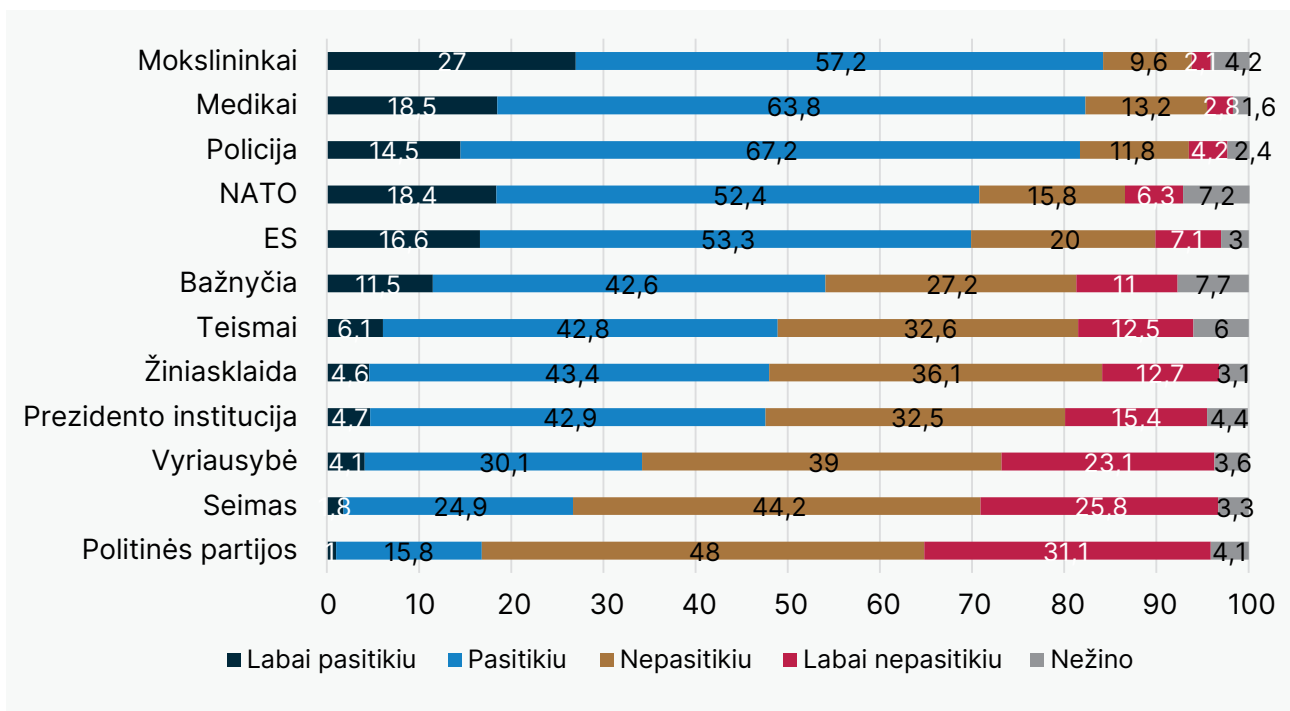
Galiausiai turime įvertinti ir specifinę paramą konkrečioms valdžios institucijoms. Tyrime kartojoje standartinį politinių ir teisėsaugos institucijų sąrašą. Papildomai klausėme, kaip Lietuvos gyventojai pasitiki žiniasklaida, tarptautinėmis institucijomis (ES ir NATO), Bažnyčia, medikais, mokslininkais. Respondentų atsakymai procentais pateikti 1.6 pav. Jame institucijos išdėliotos pagal pasitikėjimo jomis lygį.

Iš valstybės institucijų, kaip ir ankstesniuose tyrimuose, žmonės labiausiai pasitiki policija, šis rodiklis mažai keičiasi: apie 81,7 proc. labai pasitikinčių ir pasitikinčių. Vėl fiksuojamas gana didelis pasitikėjimas tarptautinėmis politinėmis institucijomis – NATO ir ES yra linkę pasitikėti atitinkamai 70,8 ir 69,9 proc. gyventojų. Vis dėlto tai, kad šie rodikliai – beveik identiški, yra naujas reiškinys, daugiausia nulemtas reikšmingu pasitikėjimo NATO kritimu, lyginant ir su 2022 m. (–7,5 proc. punkto), ir su 2023 m. (–5,2 proc. punkto). Viena vertus, tai gali būti susiję su abejonėmis dėl JAV prezidento rinkimų rezultatų galimų padarinių aljansui. Kita vertus, kadangi tokie svyravimai gali būti ir atsitiktiniai, jų tvarumu įsitikinti galėsime tik kitais metais.

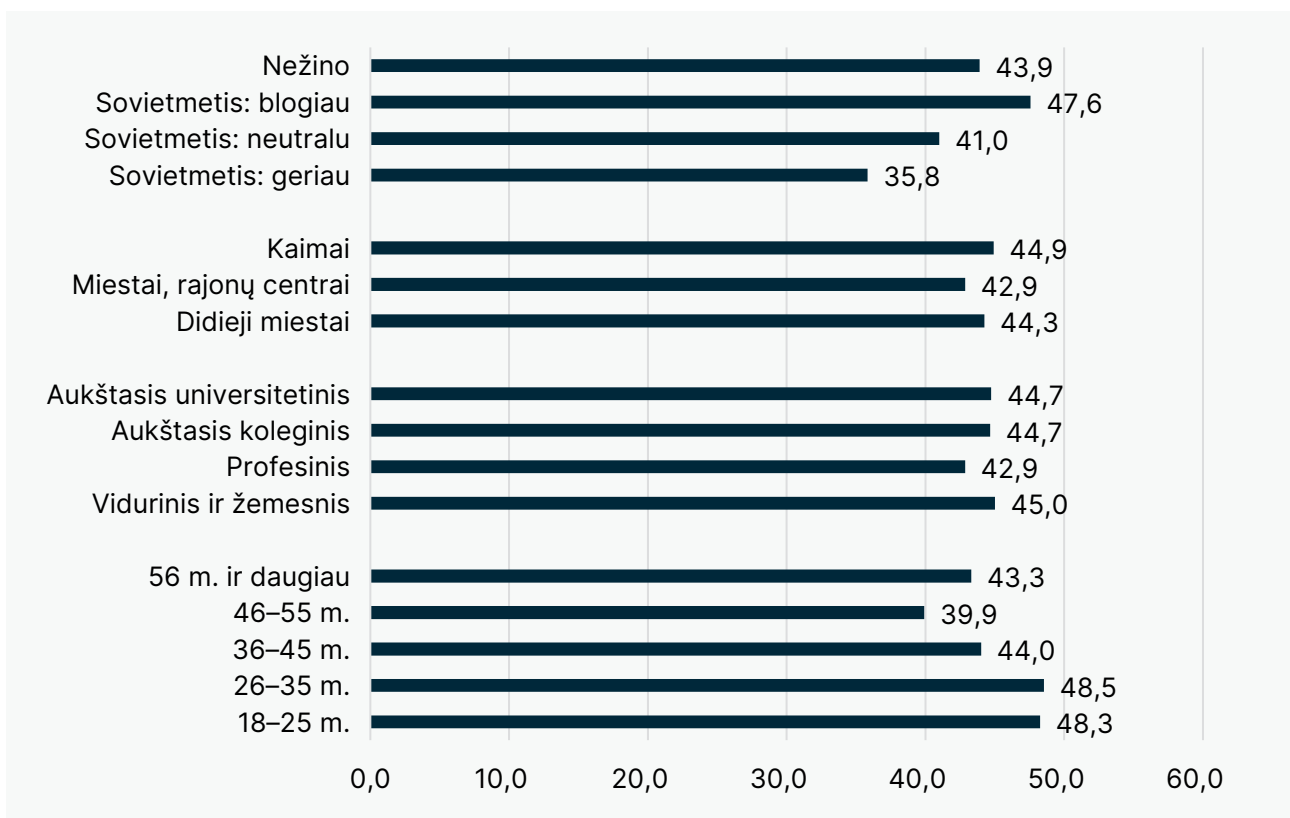
Kalbant apie politines vidaus institucijas, bendra situacija, palyginti su ankstesniais tyrimais, yra panaši. Iš politinių institucijų lietuviai vis dar daugiausia pasitiki prezidento institucija (47,6 proc.), o pasitikėjimas kitomis gerokai atsilieka: nuo 16,8 proc. pasitikinčiųjų partijomis iki 34,2 proc. – vyriausybe. 2023 m. tyrime fiksuojame pasitikėjimo teismais išaugimą, ši tendencija išlieka: pasitikinčiųjų skaičius (apie 48,9 proc.) yra truputį didesnis negu nepasitikinčiųjų (45,1 proc.). Išaugo ir pasitikėjimas žiniasklaida – pirmą kartą savo tyrime fiksuojame beveik identiškus pasitikėjimo (48 proc.) ir nepasitikėjimo (48,8 proc.) ja rodiklius.

Kaip ir ankstesniuose tyrimuose, iš septynių rodiklių, apimančių vidaus politines institucijas (Seimas, Vyriausybė, partijos ir Prezidento institucija), teisėsaugos institucijas (policija ir teismai) ir žiniasklaidą, sudarėme Pasitikėjimo valstybės institucijomis indeksą, kurio vertės yra nuo 0 (labai nepasitikima visomis institucijomis) iki 100 (labai pasitikima visomis institucijomis).

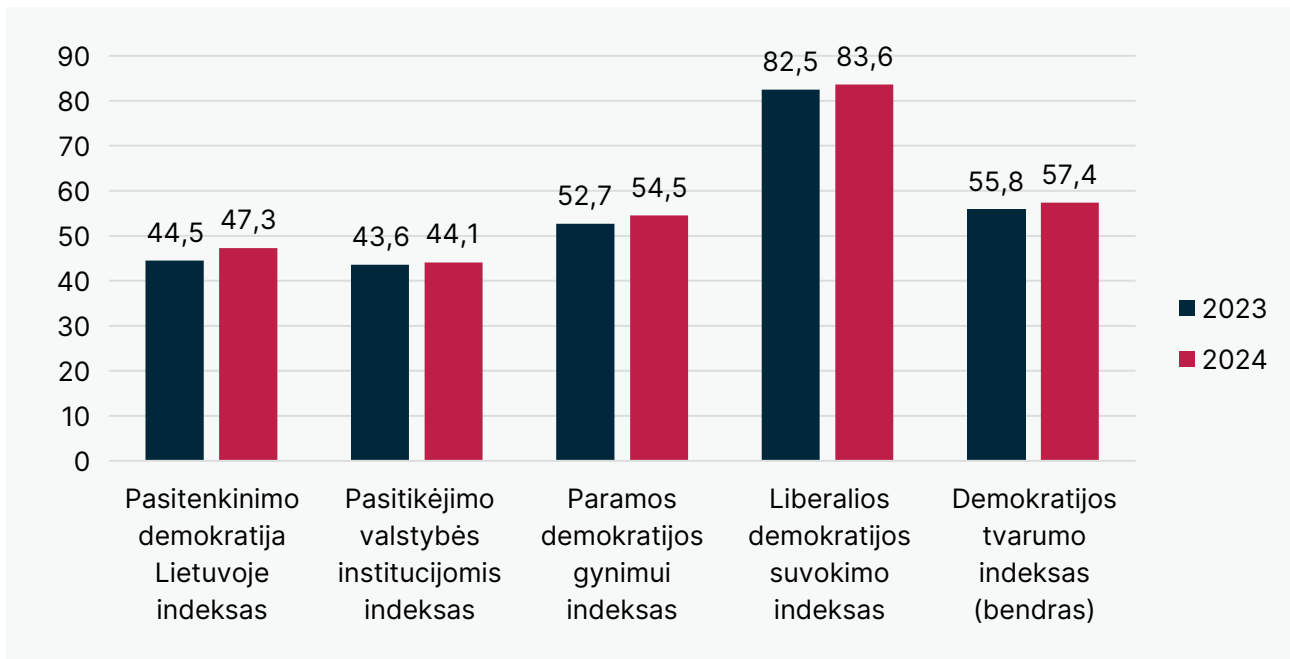
Šio indekso vidurkis yra 44,1: tai rodo mažesnę nei vidutinę (teoriškai) pasitikėjimą ir nežymų padidėjimą, palyginti su 2022 m. (tada indeksas buvo lygus 43,6). 1.7 pav. parodyti šio indekso vidurkių skirtumai pagal socialines respondentų savybes. Kaip ir ankstesniuose tyrimuose, gyvenamoji vieta, išsilavinimas

1.6 pav. Lietuvos gyventojų pasitikėjimas institucijomis, proc.

1.7 pav. Pasitikėjimo valstybės institucijomis Lietuvoje indekso vidurkiaai pagal gyvenamąją vietą, išsilavinimą, amžių ir sovietmečio vertinimą

1.8 pav. Demokratijos tvarumo indeksas ir jo sudėtinės dalys: 2023 ir 2024 m. palyginimas

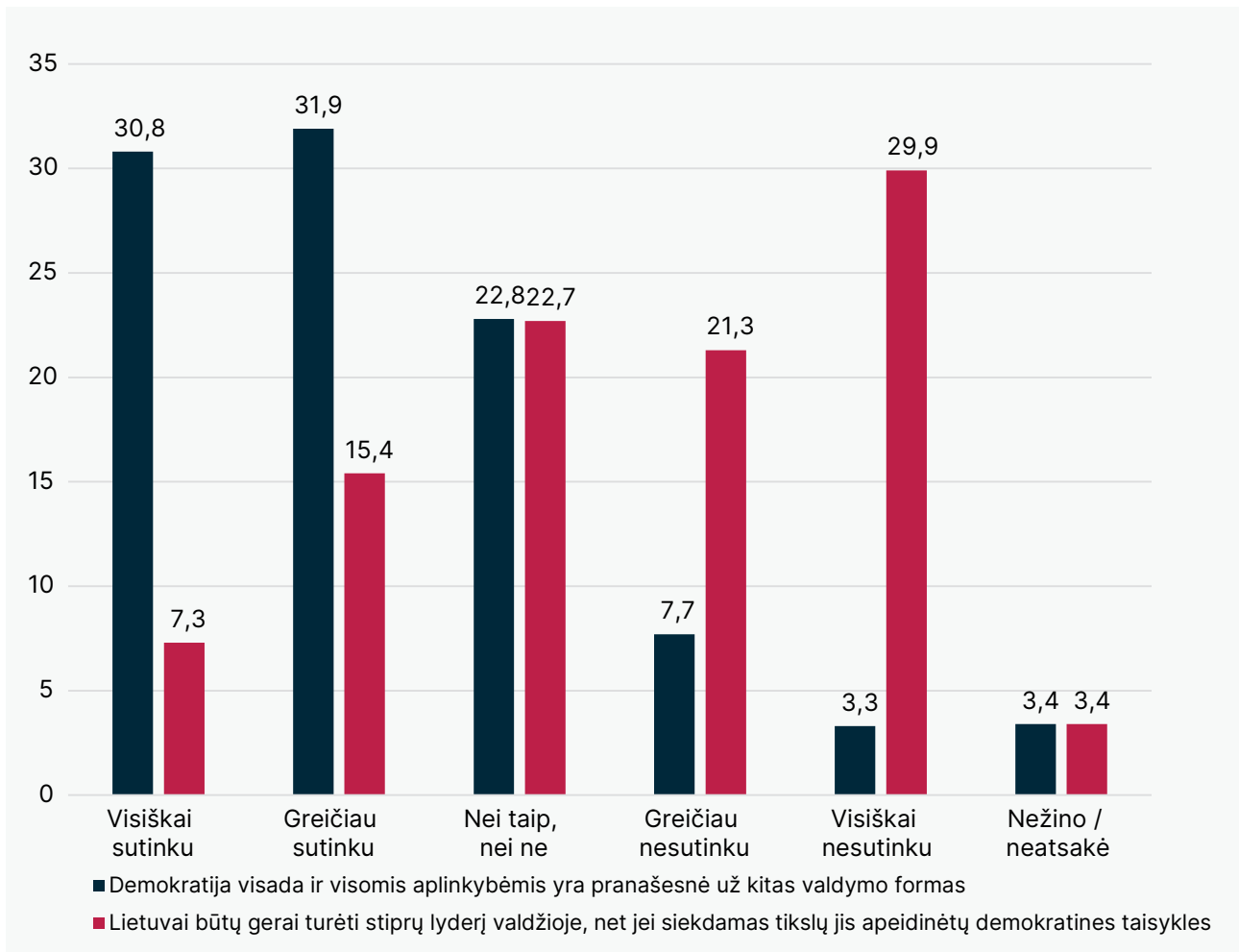
ir amžius pasitikėjimo reikšmingai nediferencijuoja. Šį kartą amžius susijęs su pasitikėjimu: dviejų jauniausių amžiaus grupių vidurkis yra didesnis (apie 48–49). Tai labiausiai politinėmis institucijomis pasitikinčios socialinės grupės, vertinant pagal visus kriterijus. Visgi, vertinant pačią įtaką, skirtumai yra didesni pagal sovietmetį: blogiau jį vertinantieji valstybės institucijomis pasitiki labiau (indekso vidurkis 47,6) negu vertinantieji geriau (35,8) ar neutraliai (41).

Keturiais iki šiol aptartais indeksais matavome skirtingas demokratijos tvarumo sociologiniame lygmenyje dimensijas: liberalios demokratijos elementų suvokimas, parama aktyviam demokratijos gynimui, pasitenkinimas demokratijos veikimu ir pasitikėjimas Lietuvos valstybės institucijomis. Šių indeksų vidutinės vertės, nustatytos per apklausą, pateiktos 1.8 pav., palyginant jas su atitinkamais 2023 m. skaičiais.¹ Viena vertus, pagrindinės tendencijos lieka panašios: demokratijos suvokimo indeksas gerokai lenkia kitus indeksus abiejuose tyrimuose, o be jo tik parama demokratijos gynimui yra šiek tiek didesnė nei teoriškai vidutinė. Pasitikėjimas institucijomis ir pasitenkinimas demokratija išlaiko mažesnius nei vidutinius įverčius.

Kita vertus, visuose keturiuose indeksuose matyti nuoseklių pozityvių pokyčių. Galutinis šių metų Demokratijos tvarumo indeksas, išvestas iš šių keturių sudėtinių dalių, yra didesnis (57,4) negu 2023 m. (55,8) ir rodo postūmį į didesnę paramą demokratijai Lietuvos visuomenėje. Įdomu, ar šis efektas išsilaikys ir kitais metais – pailgėjus distancijai nuo rinkimų ir jų nulemtu didesniu žmonių įsitraukimu į politinius procesus. Be to, nepaisant bendro tvarumo gerėjimo, kai kurie atskiri rodikliai, neįtraukti į indeksus, truputį kelia nerimą – pvz., pasitikėjimo NATO smukimas.

Kaip ir ankstesnėse apklausoje, respondentų prašėme įvertinti pagal skalę nuo 1 (visiškai sutinku) iki 5 (visiškai nesutinku) dar du teiginius apie demokratiją: pirma, kad demokratija visada ir visomis aplinkybėmis yra pranašesnė už kitas valdymo formas, ir antra, kad Lietuvai būtų gerai turėti stiprų lyderį valdžioje, net jei siekdamas tikslų jis apeidinėtų demokratines taisykles. Su tuo, kad demokratija yra pranašesnė, sutinka 62,7 proc. (nesutinka 11 proc.), o su teiginiu apie stiprų lyderį nesutinka 51,2 proc. (sutinka 22,7 proc.). Šių dviejų rodiklių, rodančių paramą demokratijai, vidurkis yra 57 proc. ir idealiai atitinka Demokratijos tvarumo indekso įvertį – tai leidžia įsitikinti pristatomo indekso validumu.

¹ Kadangi 2023 m. indeksą papildėme naujais rodikliais ir jo metodika truputį skiriasi nuo 2022 m., pateikiame tik dviejų metų palyginimą – plačiau žr. 2023 m. Demokratijos tvarumo barometre, <https://www.eesc.lt/publikacija/demokratijos-tvarumo-barometras-2023/>

1.9 pav. Lietuvos gyventojų parama stipriam lyderiui ir demokratijai, kaip valdymo formai (proc.)

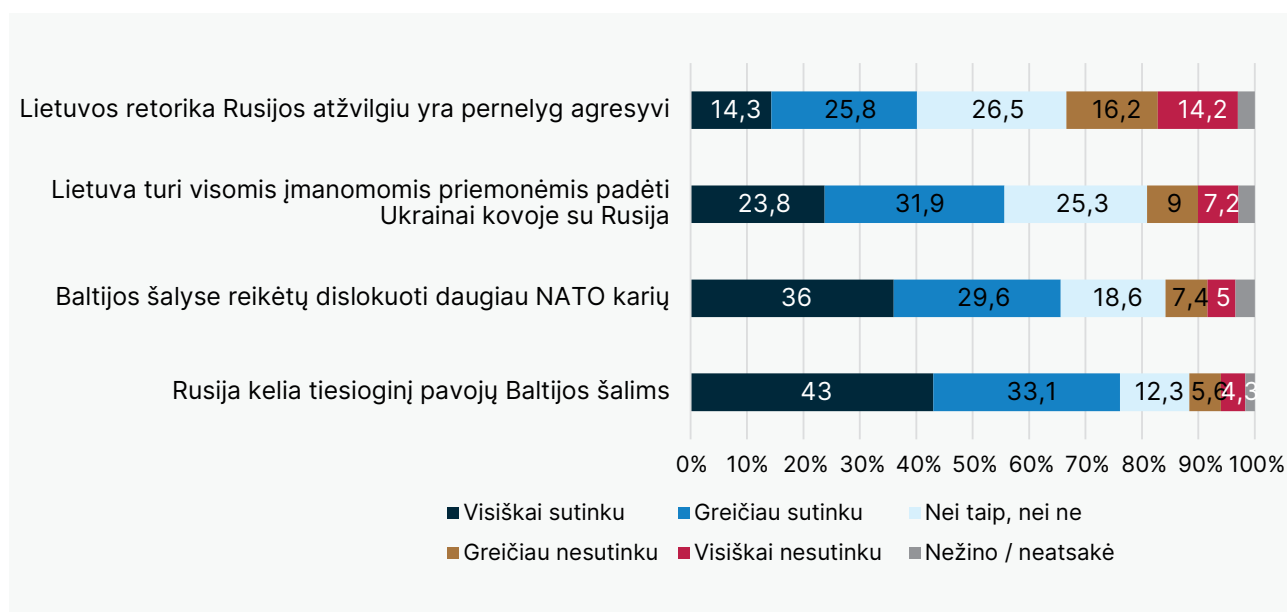
II dalis.

Autoritarinių valstybių traukos indeksas

2.1 Rusijos grėsmės suvokimas

Tai, kaip gyventojai mato Rusijos keliamą grėsmę ir atsaką į ją, toliau matavome ankstesniuose tyrimuose pasiteisinusiais rodikliais. Kaip 2022 ir 2023 m., respondentų buvo teirautasi, kiek pagal skalę nuo 1 (visiškai sutinka) iki 5 (visiškai nesutinka) jie sutinka su šiais teiginiais: Rusija kelia pavojų Baltijos šalims; Baltijos šalyse reikėtų dislokuoti daugiau NATO karių; Lietuva turėtų visomis priemonėmis padėti Ukrainai; Lietuvos retorika Rusijos atžvilgiu yra pernelyg agresyvi. Sutikimas su pirmais trimis klausimais ir nesutikimas su ketvirtuoju žymi adekvatų Rusijos grėsmės ir kovos su ja supratimą.

Gyventojų atsakymų į šiuos teiginius pasiskirstymas pavaizduotas 2.1 pav. Dažniai panašūs į praėjusių metų skaičius. Nors, palyginti su 2023 m., iki 76,1 proc. paaugo (+3,8 proc. punkto) sutikimas su Rusijos keliamą grėsme, tačiau identišškai pakrito (iki 30,4 proc.) nesutikimas su tuo, kad Lietuvos retorika yra pernelyg griežta. Visgi reikia pažymėti, kad tai nėra statistiškai reikšmingi skirtumai. Taip pat išlieka absoliučios daugumos, kurios sutinka, kad Baltijos šalyse reikėtų dislokuoti daugiau NATO karių (65,6 proc.) ir visomis priemonėmis padėti Ukrainai (56 proc.). Kaip ir anksčiau, vienintelis klausimas, dėl kurio nuomonės yra labiau išsiskaidžiusios (kaip ir 2022 ir 2023 m. tyrimuose), yra dėl Lietuvos retorikos Rusijos atžvilgiu. Su atitinkamu teiginiu nesutinka 30,4 proc. respondentų, o sutinka 40,1 proc. Tai yra šioks toks pokytis, palyginti su 2023 m., kai tarp šių dviejų pozicijų buvo gana aiškus balansas (34,3 proc. nesutinkančiųjų prieš 35,3 proc. sutinkančiųjų).

2.1 pav. Lietuvos gyventojų Rusijos grėsmės suvokimas, proc.

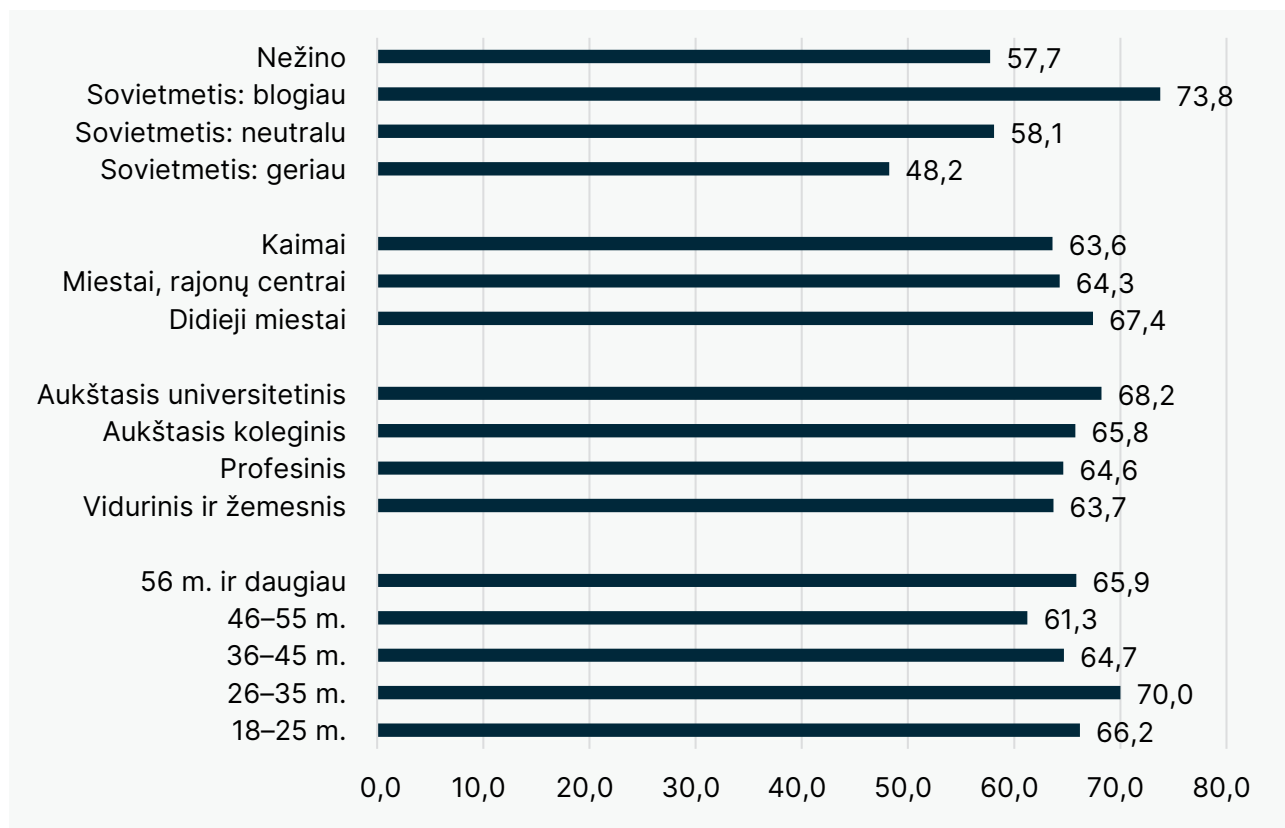
Iš šių keturių rodiklių sudarėme Rusijos grėsmės suvokimo indeksą, kurio vertės yra nuo 0 (visiškai nemato Rusijos grėsmės ir neremia veiksmų jai mažinti) iki 100 (visiškas Rusijos grėsmės suvokimas). Šio indekso vertė yra 65,5. Viena vertus, tai rodo dar pakankamai gerą Rusijos keliamos grėsmės suvokimą. Kita vertus, palyginti su 2022 m. (67,2) ir 2023 m. (66,5), fiksuojame indekso mažėjimą. Turint galvoje, kad indeksas susidaro iš keturių rodiklių, jis yra jautrus nedideliems pokyčiams sudėtinėse dalyse – sumažėjimą daugiausia lemia aptartas klausimas apie Lietuvos retoriką. Visgi išvadą, kad Rusijos grėsmės suvokimas nuo 2022 m. nepagerėjo, galime daryti.

Papildomai apskaičiavome šio indekso vidurkius pagal pagrindines socialines kategorijas (2.2 pav.). Socialiniai žmonių bruožai pagal išsilavinimą, gyvenamąją vietą ir amžių lemia gana mažai – vienintelį statistiškai reikšmingą skirtumą randame lygindami 26–35 m. respondentus (vidurkis 70) su 46–55 m. grupe (vidurkis 61,3). Sovietmečio įtaka, kaip ir 2023 m., gerokai didesnė ir vėl parodo stiprų ryšį tarp Rusijos grėsmių įvertinimo ir posovietinės transformacijos. Blogai vertinančiųjų sovietmetį indekso vidurkis yra per 26 indekso balus didesnis (73,8) nei vertinančiųjų teigiamai (48,2). Nuo šios grupės gerokai atsilieka ir neutralių (58,1), ir nežinančių (57,7) grupės.

2.2 Atsparumas ekonominiams Rytų naratyvams

Šalia Rusijos grėsmių įvertinimo Demokratijos tvarumo barometro tyrime analizuojame, kiek Lietuvos žmonės yra atsparūs propagandiniams Rusijos ir Kinijos naratyvams. Šiuos naratyvus skirstome į dvi grupes – ekonominius ir politinius. Jie apima propagandinius teiginius, kuriais Rytų autoritariniai režimai bando įteigti bendradarbiavimo su jais naudą, sumažinti supratimą apie jų keliamas grėsmes, kartu atmesdami priekaištus dėl žmogaus teisių pažeidimų ir permesdami atsakomybę už savo agresyvią užsienio politiką Vakarams. Pradėsime nuo su ekonomika susijusių naratyvų.

Kaip ir ankstesniuose Demokratijos tvarumo barometro tyrimuose, respondentams pateikėme šešis tipinius Rusijos ir Kinijos skleidžiamus propagandinius ekonominius naratyvus. Juos galima skirstyti į tris grupes po du teiginius: pirma, teiginiai, kuriais tikrinama, kiek žmonės sutinka su paramos demokratinėms teisėms ir laisvėms atsisakymu dėl bendradarbiavimo ir ekonominės naudos; antra, teiginiai, kuriais matuojama, kiek respondentams atrodo, kad konfliktai su Rusija ir Kinija kenkia Lietuvos

2.2 pav. Rusijos grėsmės suvokimo indekso vidurkiai pagal gyvenamąją vietą, išsilavinimą, amžių ir sovietmečio vertinimą

ekonomikai; trečia, kiek sutinkama su tuo, kad sankcijos Rusijai ir prekybos išteklių apribojimai kenkia Vakarams. Respondentai buvo paprašyti įvertinti savo sutikimą su šiais propagandiniais naratyvais (apklausoje jie tiesiog apibūdinti kaip „teiginiai apie tarptautinę politiką) pagal skalę nuo 1 (visiškai pritaria) iki 5 (visiškai nepritaria). Nepritiriamas traktuojamas kaip atsparumas šiems naratyvams.

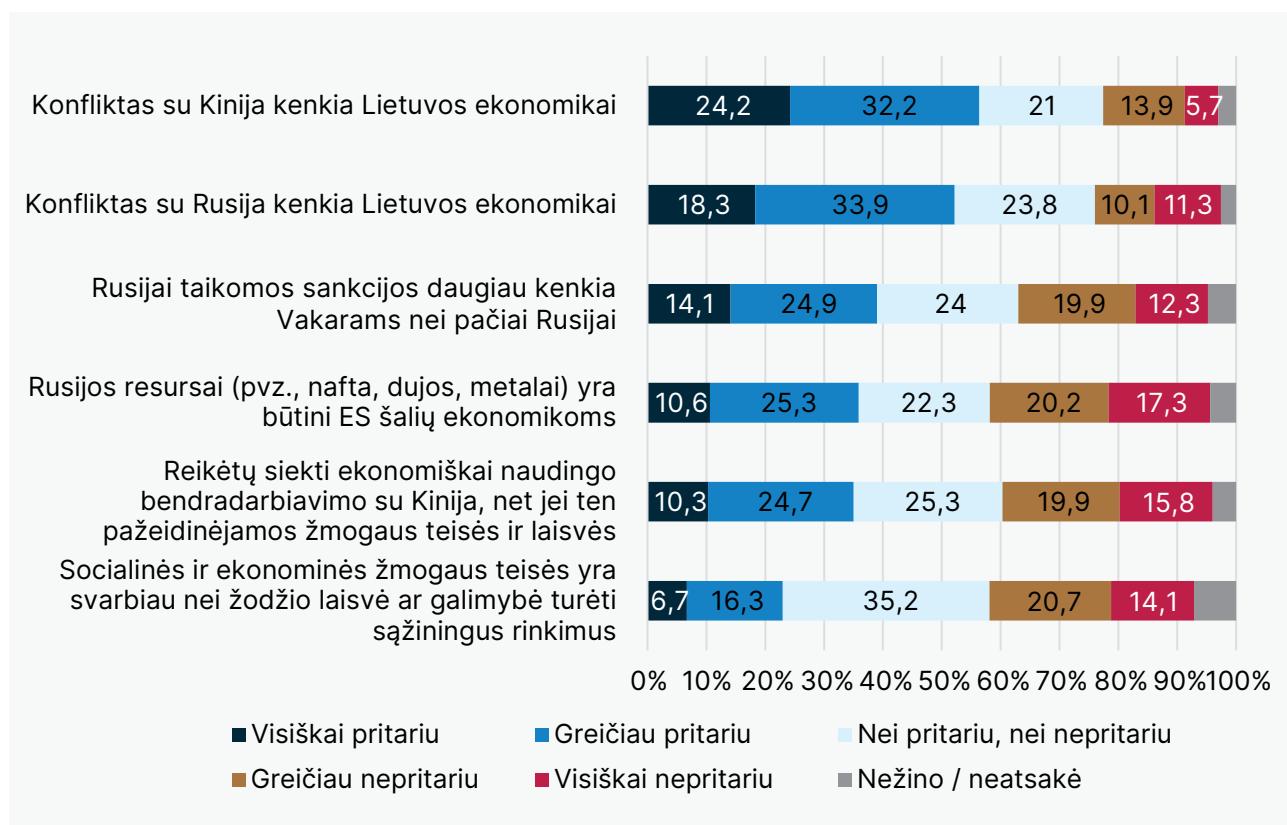
Bendras atsakymų pasiskirstymas pakartoja ankstesnių mūsų tyrimų išvadą: atsparumas ekonominiams naratyvams nėra didelis. Galima spėti, kad daugelis šių teiginių traktuojami per tikėtinos naudos Lietuvai perspektyvą, tinkamai neįvertinus tarptautinės politikos realijų ir to, kad demokratinė valstybei gilesnis bendradarbiavimas su autoritarizmą skatinančiomis valstybėmis turi savo kainą (Vengrijos pavyzdys). Absoliuti dauguma gyventojų vis dar linkę pritarti, kad Lietuvos ekonomikai kenkia konfliktai su Kinija (56,4 proc. visiškai pritaria arba greičiau pritaria) ir Rusija (52,2 proc.).

Atsakymai į kitus klausimus, kaip ir ankstesnėse apklausoje, nerodo nuomonės dominavimo nei į atsparumo, nei į neatsparumo pusę. Pritariančiųjų teiginiui, kad Rusijos resursai būtini ES šalių ekonomikoms, respondentų skaičius (35,9 proc.) panašus kaip ir nepritariančiųjų (37,5 proc.). Statistiškai reikšmingai

nesiskiria ir skaičius žmonių, kurie linkę nepritari bendradarbiavimui su Kinija, turint galvoje, kad ten pažeidinėjamos žmonių teisės (35 proc.), nuo linkusių pritarti (35,7 proc.). Teiginiui, kad Rusijai taikomos sankcijos kenkia patiems Vakarams, pritaria šiek tiek didesnis procentas žmonių (39 proc.), negu jam prieštarauja (32,2 proc.). Vis dėlto klausiant, ar socialinės ir ekonominės žmogaus teisės yra svarbiau nei žodžio laisvė ir sąžiningi rinkimai, daugiau apklausos respondentų (34,8 proc.) tam nepritaria, nei pritaria (23 proc.).

Iš 2.3 pav. pateiktų šešių klausimų apie ekonominius Rusijos ir Kinijos naratyvus sudaryto Atsparumo autoritarizmo ekonominei traukai indekso vertės teoriškai gali būti tarp 0 (visiška trauka ir pritarimas naratyvams) iki 100 (visiškas atsparumas ir nepritarimas naratyvams). Šių metų indekso vertė yra 47,2 – mažesnė nei 2023 m. (48,5), tačiau identiška 2022 m. skaičiui (47). Vertinant statistiškai, per trejus metus neįvyko jokių šio indekso pokyčių. Lietuvos gyventojai išlieka kažkur viduryje tarp traukos ir atsparumo Kinijos ir Rusijos ekonominiams naratyvams.

2.4 pav. pateikiami indekso vidurkiai pagal socialines kategorijas. Amžius respondentus diferencijuoja mažai, tačiau matome reikšmingą skirtumą pagal gyvenamąją vietą: didmiesčių gyventojai yra

2.3 pav. Lietuvos gyventojų pritarimas Rusijos ir Kinijos ekonominiams naratyvams, proc.

atsparesni (indekso vidurkis 52,1) negu miestų ir kaimo gyventojai (43–44). Turinčiųjų aukštąjį išsilavinimą vidurkiai irgi didesni, palyginti su kitomis grupėmis. O didžiausi skirtumai vėl matyti sovietmečio dimensijoje. Tie, kurie sovietmetį vertina blogai, yra daugiau linkę į atsparumą (indekso vidurkis 56,7), o vertinantieji neutraliai (40,3) ir gerai (27,3) aiškiai patenka į autoritarizmo traukos zoną – skirtumai labai panašūs į tai, ką aptikome 2023 m. tyrime.

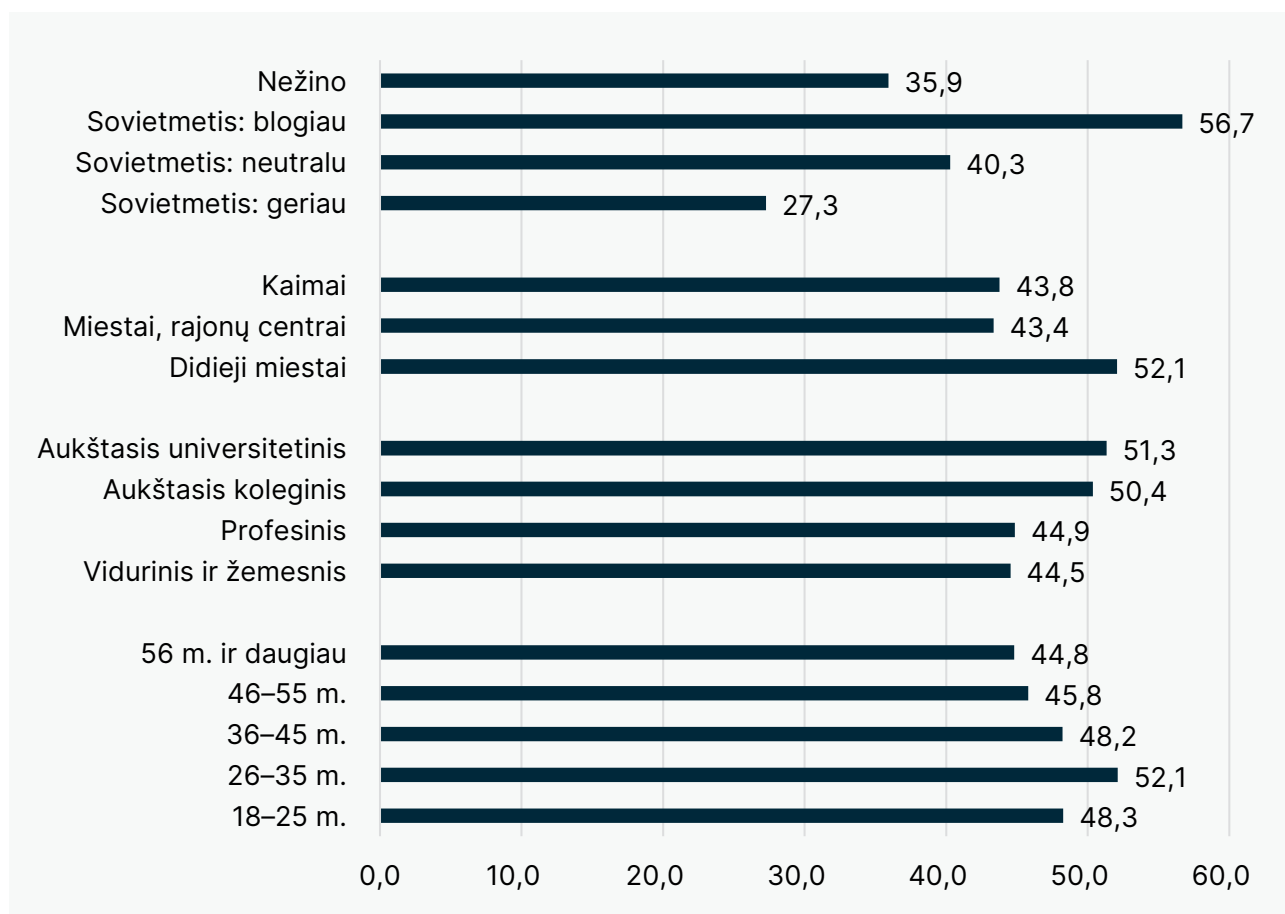
2.3 Atsparumas politiniams Rytų naratyvams

Kaip ir ankstesniuose tyrimuose, atsparumą politiniams Rytų naratyvams tikrinome septyniais teiginiais, kuriuos galime papildomai suskirstyti į kelias grupes. Pirma, nustatėme, kiek respondentų pritaria Rusijos skleidžiamiems melams apie karą prieš Ukrainą – kad ji pakurstė NATO ir JAV, kad Rusijos karo nusikaltimai (Bučos žudynės) gali būti suklastoti, kad Lietuva įgyvendina JAV interesus ir kursto karą Ukrainoje. Antra, klausėme apie bendresnius naratyvus apie Rusijos vaidmenį tarptautinėje politikoje – kiek respondentų sutinka su tuo, kad Rusija

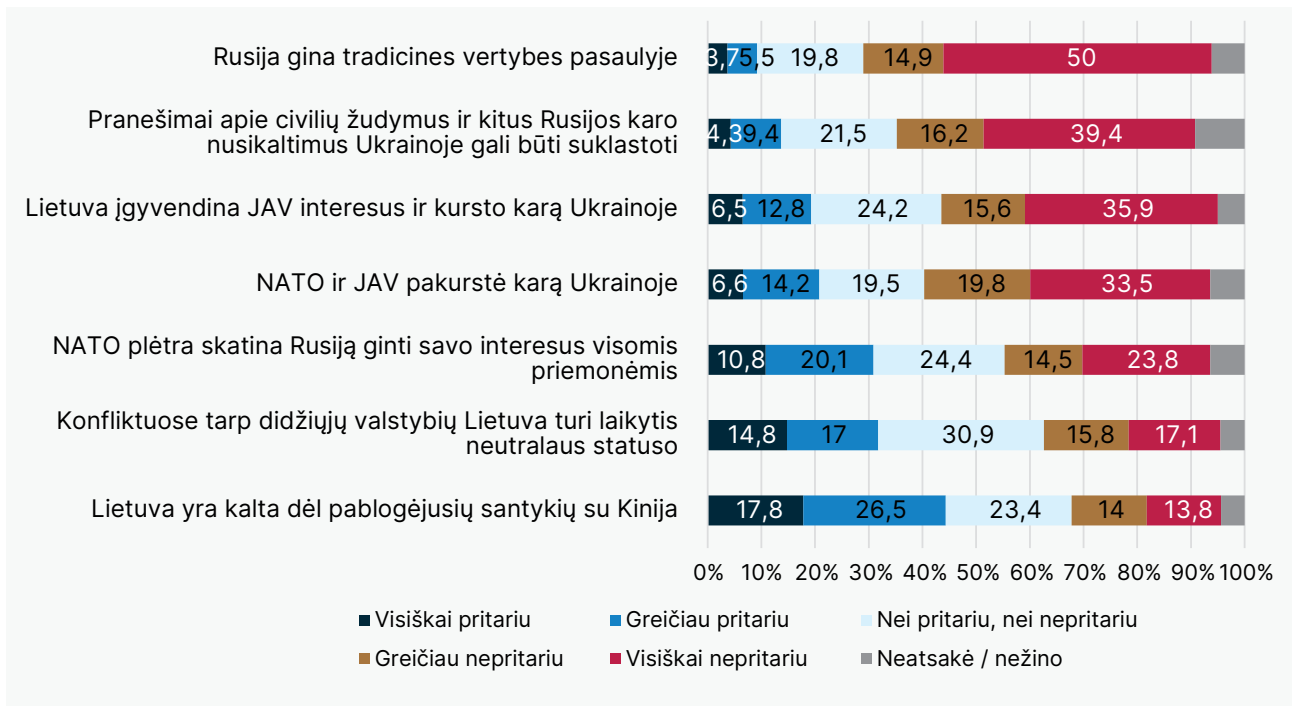
gina tradicines vertybes pasaulyje ir kad NATO plėtra skatina Rusiją ginti savo interesus visomis priemonėmis. Galiausiai patikrinome ir tuos naratyvus, kurie susiję su Lietuvos vaidmeniu: kiek apklausos dalyvių pritaria, kad Lietuva kalta dėl konflikto su Kinija ir kad konfliktuose tarp didžiųjų valstybių Lietuva turi laikytis neutralaus statuso. Teiginius respondentai įvertino pagal skalę nuo 1 (visiškai pritaria) iki 5 (visiškai nepritaria). Nepritartis jiems traktuojamas kaip atsparumas naratyvams. Respondentų atsakymų pasiskirstymas pavaizduotas 2.5 pav.

Kaip ir ankstesniuose tyrimuose, atsparumas politiniams propagandos naratyvams yra didesnis nei ekonominiams. Vienintelis teiginys, kuriam tenka gerokai daugiau pritarimo, lieka santykių su Kinija pablogėjimas – apie 44,3 proc. gyventojų pritaria, kad dėl to kalta Lietuva. Visgi paskutiniame tyrime pastebėta tendencija, kad šis skaičius mažėja, išliko – 2022 m. taip teigė 56,3 proc. respondentų.

Daugiausia nepritartis tenka teiginiui, kad Rusija gina tradicines vertybes pasaulyje (64,9 proc.) ir kad pranešimai apie Rusijos nusikaltimus gali būti suklastoti (55,6 proc.). Taip pat daugiau nei pusė respondentų nemano, kad Lietuva įgyvendina JAV interesus ir kursto karą Ukrainoje (51,5 proc.) ir kad karą

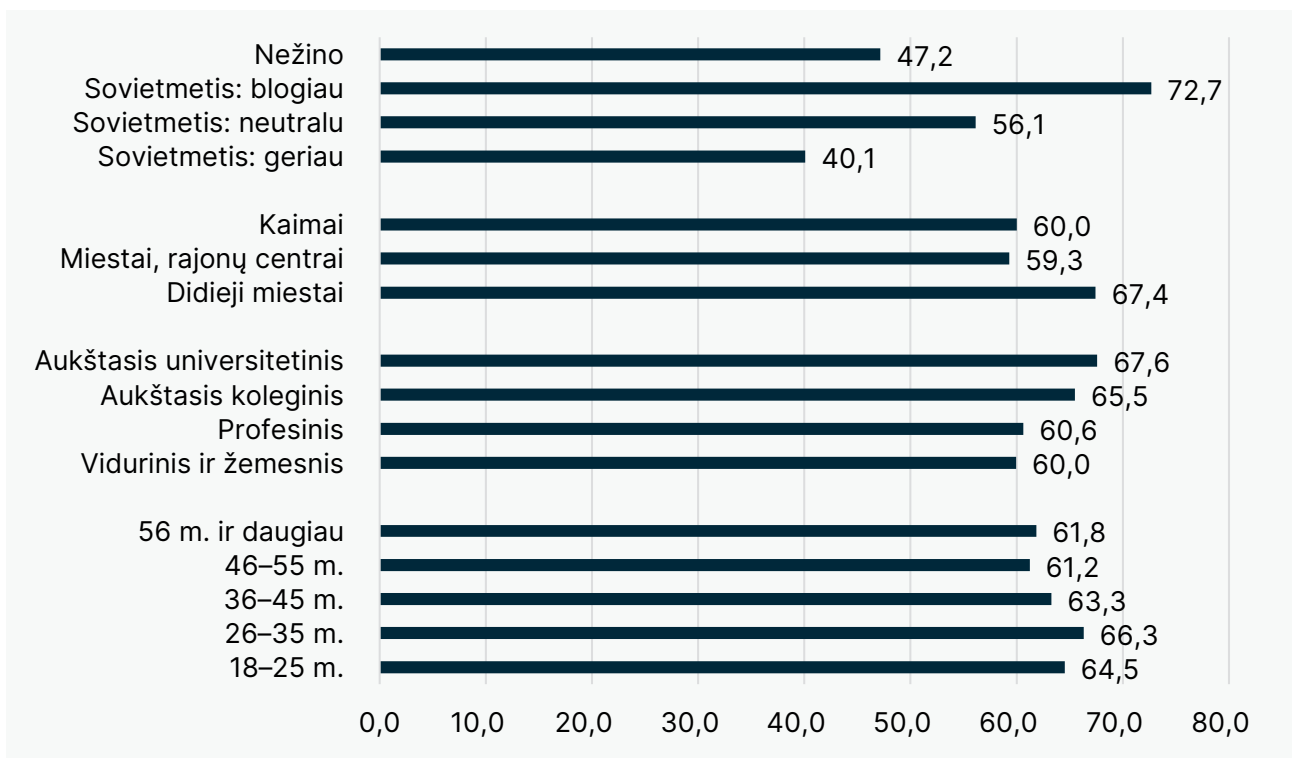
2.4 pav. Atsparumo autoritarizmo ekonominei traukai indekso vidurkiai pagal gyvenamąją vietą, išsilavinimą, amžių ir sovietmečio vertinimą

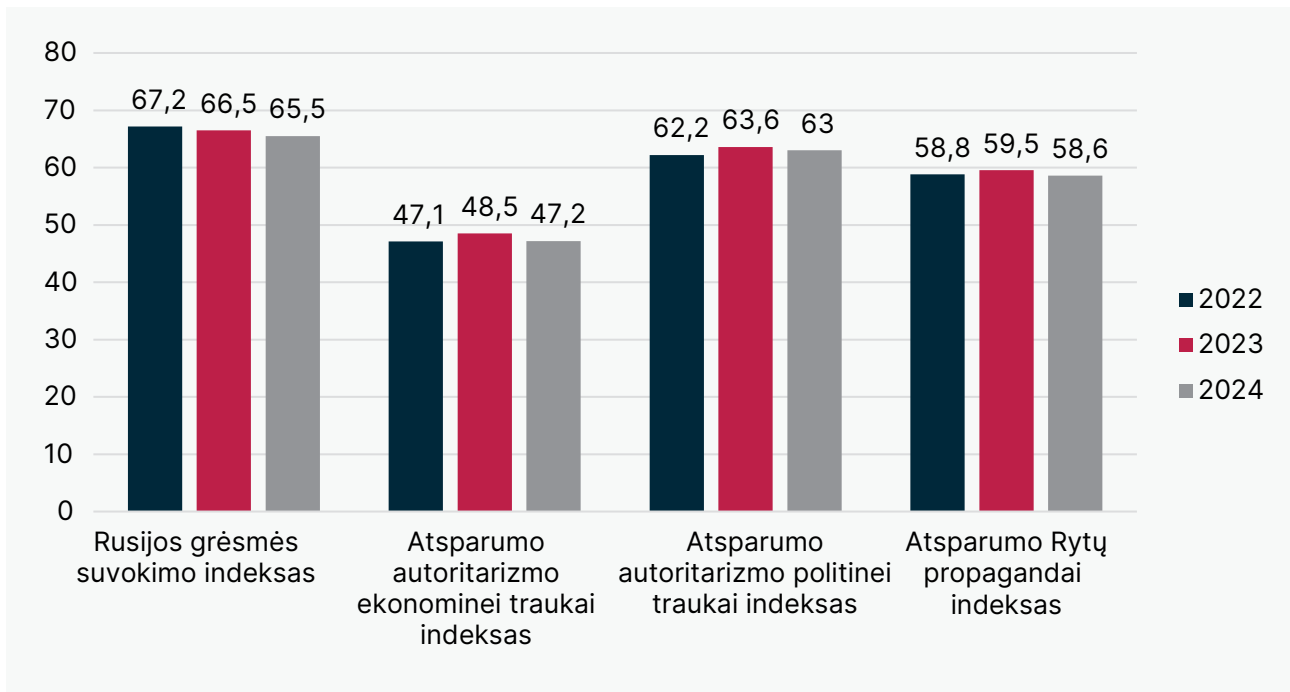
2.5 pav. Lietuvos gyventojų pritarimas Rusijos ir Kinijos politiniams naratyvams, proc.

pakurstė NATO ir JAV (53,3 proc.). Vertinant teiginį apie tai, kad NATO plėtra skatina Rusiją ginti savo interesus, nėra nepritariančiųjų daugumos (iš viso 38,8 proc.) ir šiuo atžvilgiu atotrūkis nuo pritariančiųjų (30,9 proc.) sumažėjo: apskritai pritarimas šiam naratyvui, palyginti su 2023 m., paaugo 7,4 proc.

punkto. Kituose politinių naratyvų klausimuose skirtumai nuo praėjusių metų maži, tad negalime tvirtai sakyti, ar toks šoktelėjimas yra platesnių pokyčių dalis, nors verta prisiminti, kad ir atsakymuose į kitus tyrimo klausimus atsiranda panašių tendencijų (sumažėjęs pasitikėjimas NATO). Galiausiai atsakymai

2.6 pav. Atsparumo autoritarizmo politinei traukai indekso vidurkiai pagal gyvenamąją vietą, išsilavinimą, amžių ir sovietmečio vertinimą

2.7 pav. Atsparumo Rytų propagandai indeksas ir jo sudėtinės dalys 2022–2024 m.

į tai, ar Lietuva turi laikytis neutralaus statuso, yra, kaip ir anksčiau, pasiskirstę vienodai pagal pritarimą (31,8 proc.) ir nepritimą (32,9 proc.).

Iš aptartų septynių teiginių išvedėme Politinės traukos autoritarizmui indeksą, kurio vertės yra nuo 0 (visiška trauka ir pritarimas naratyvams) iki 100 (visiškas atsparumas ir nepritimas naratyvams). Indekso vidurkis šių metų apklausoje yra 63. Tai rodo didesnį nei teoriškai vidutinį atsparumą, kuris statistiškai nesiskiria nuo ankstesnių metų rodiklių: 2022 m. jis buvo 62,2, o 2023 m. – 63,6.

Politinės traukos autoritarizmui indekso vidurkiai pagal socialines savybes pavaizduoti 2.6 pav. Amžius (kaip ir 2023 m.) nedaro įtakos, bet matome statistiškai reikšmingų skirtumų pagal gyvenamąją vietą ir išsilavinimą: didmiesčių gyventojai (indekso vidurkis 67,4) ir turintieji universitetinį išsilavinimą (66–68) yra atsparesni politinei autoritarizmo traukai nei kitų grupių atstovai. Bet sovietmečio įtaka vėl gerokai didesnė. Žmonės, kurie sovietmetį vertina blogai, yra atsparesni politiniams Rytų naratyvams: jų indekso vidurkis 72,7. Kuo labiau gerėja sovietmečio vertinimas, tuo smarkiau krenta indekso vidurkis: tie, kurie sovietmetį vertina neutraliai, pasižymi vidutiniu atsparumu (56,1), o tie, kurie jį vertina pozityviai, jau yra politinėje autoritarizmo traukos zonoje (40,1).

Pagal tris šioje dalyje aptartus indeksus matuojamos skirtingos demokratijos atsparumo Rytų propagandai dimensijos: Rusijos grėsmių suvokimas, atsparumas ekonominiams ir politiniams Rusijos ir Kinijos autoritarizmo naratyvams. Šių indeksų vidutinės vertės, nustatytos per apklausą, pateiktos 2.7 pav. ir lyginamos su 2022 ir 2023 m. rezultatais. Galima daryti išvadą, kad atsparumas Rytų propagandai per šiuos trejus metus iš esmės išliko toks pat. Bendras Atsparumo Rytų propagandai indeksas (58,6), kurį išvedėme kaip vidurkį iš trijų aptartų indeksų, lieka identiškas vertei, kurią fiksavome pirmajame tyrime 2022 m. (58,8). Tai, visuomenė išlieka daugiau nei vidutiniškai atspari propagandos naratyvams, tačiau yra kelios išlygos. Pirmą, ekonominė propaganda pas mus dar susiduria su nedideliu atsparumu. Antra, kelia nerimą kai kurie paskiri rodikliai: sumažėjęs pasitikėjimas NATO, mažėjantis pritarimas Lietuvos retorikai Rusijos atžvilgiu. Turint galvoje, kad tarptautinė saugumo situacija lieka labai įtempta, tai, kad Lietuvos gyventojų atsparumas propagandai negerėja, turėtų būti aiškus signalas Lietuvos valstybės institucijoms.

III. Kiti klausimai

3.1. Parama demokratijos apribojimams

Apklausoje papildomai klausėme, kokiose situacijose respondentai pritartų žmogaus teisių ir laisvių demokratijoje, kaip antai žodžio, minties, laisvų rinkimų, susibūrimų, suvaržymams. Šie rodikliai nėra įtraukiami į Demokratijos tvarumo indeksą, nes jie nurodo ypatingas situacijas, kuriose tam tikros teisės (pavyzdžiui, susibūrimų) gali laikinai būti apribojamos neišvengiamai: per pandemiją, karą, nepaprastą padėtį ir pan. Taigi, teigiami atsakymai nebūtinai reiškia gyventojų antidemokratinės nuostatos – sudėtinga interpretuoti vienareikšmiškai.

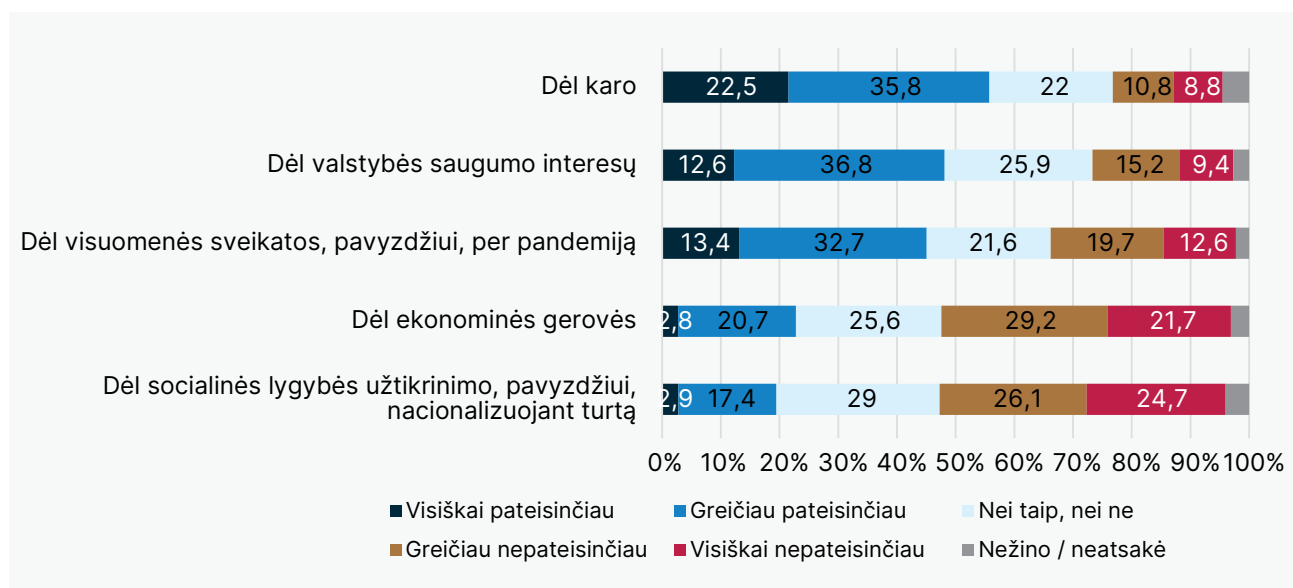
3.1 pav. pateikiami gyventojų atsakymų procentai pagal konkrečią situaciją. Kaip ir ankstesniuose tyrimuose, taip ir šiais metais demokratiškesnių teisių suvaržymas daugiausia būtų pateisinamas (atsakymai „visiškai pateisinčiau“ ir „greičiau pateisinčiau“) dėl karo (58,3 proc.) ir valstybės saugumo (49,4 proc.). Pritarimas suvaržymams dėl karo, palyginti su 2023 m., šiek tiek padidėjo (per 4,5 proc. punkto), tačiau sudėtinga pasakyti, ar tai atsitiktinumas, ar atspindi didėjantį nerimą dėl geopolitinės situacijos.

Didelė dalis respondentų (46,1 proc.) pateisintų ir suvaržymus dėl visuomenės sveikatos. Galiausiai, kaip ir anksčiau, tik mažuma palaiko apribojimus dėl ekonominės gerovės (23,5 proc.) ir socialinės lygybės (20,3 proc.) užtikrinimo. 2022 m. fiksavome palaikymo šioms situacijoms mažėjimą. Šių metų tyrimas patvirtina šią tendenciją.

3.2. Vertybiniai klausimai

Apklausoje papildomai tyrėme su socialiniais ir ekonominiais reikalais susijusias Lietuvos gyventojų vertybes, aktualias diskusijose apie demokratiją. 3.2 pav. paskutiniai keturi klausimai apima ekonomikos ir imigracijos temas, o aukščiau esantys – kitus socialinius ir vertybinius aspektus.

Kalbant apie ekonomiką, pirmą kartą šiame tyrime fiksuojame absoliučią daugumą respondentų, kurie visiškai sutinka ir greičiau sutinka (53,2 proc.), kad valstybė didintų mokesčius didesnių pajamų gyventojams siekdama plėsti socialines paslaugas. Tai gali būti susiję su tuo, kad pastaraisiais metais apie

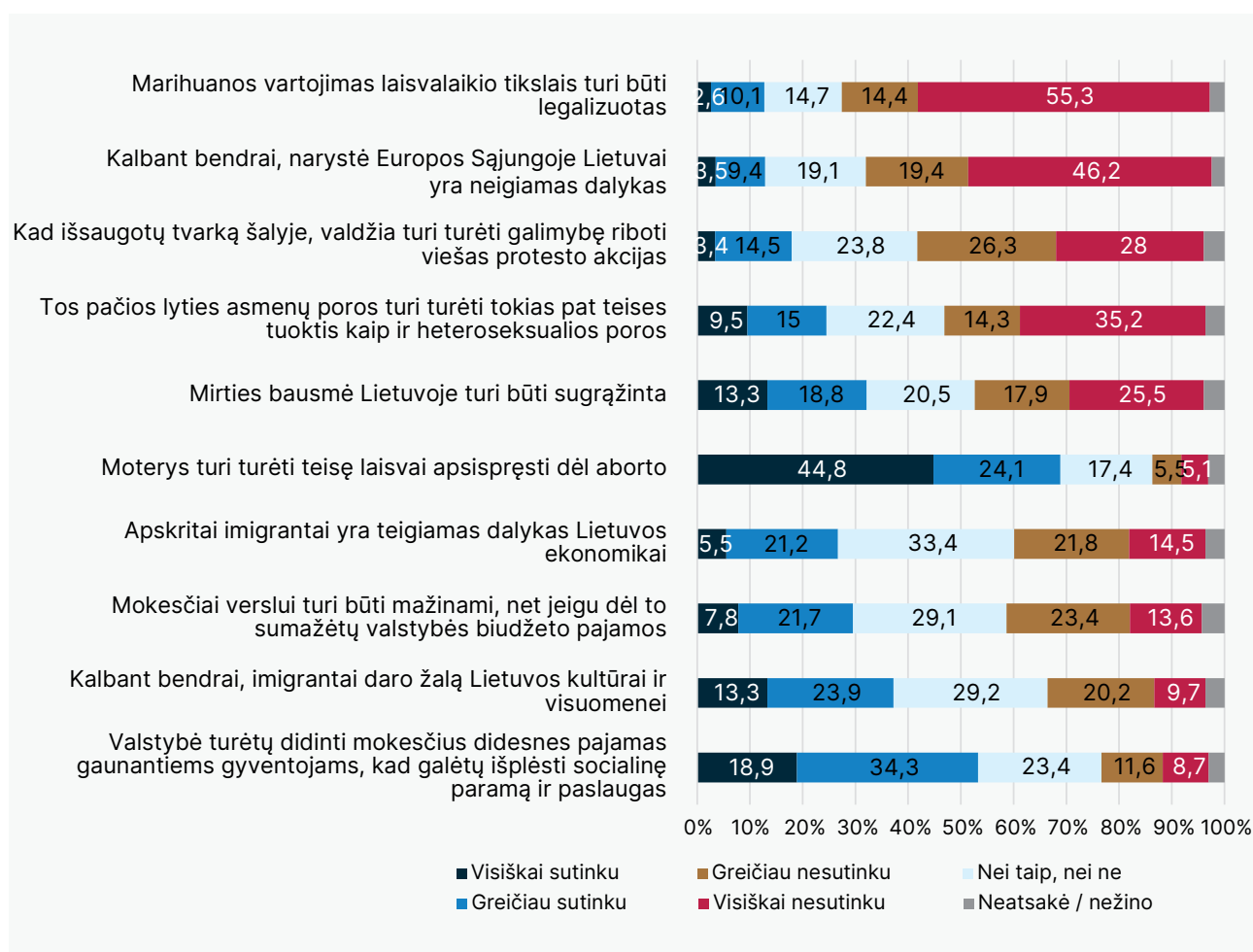

3.1 pav. Kiek Lietuvos gyventojai pateisintų demokratijos suvaržymus, proc.

būtinybę didinti valstybės finansus ir stiprinti gerovės valstybės institucijas kalba ir prezidentūra, ir centro kairės, ir dešinės partijos. Kita vertus, kai klausiame apie tai, ar mokesčiai verslui turėtų būti mažinami, net jei nuo to sumažėtų valstybės biudžeto pajamos, vienos aiškios nuomonės nėra: visgi atitinkamai daugiau žmonių tam prieštarauja (37 proc.), nei neprieštarauja (29,5 proc.).

Aiškios visuomenės pozicijos nėra ir imigracijos temoje, nors pasiskirstymas linkęs į neigiamą pusę. Pirma, daugiau respondentų sutinka, kad imigrantai daro žalą Lietuvos kultūrai ir visuomenei (37,2 proc.), nei nesutinka (29,9 proc.). Antra, mažiau respondentų sutinka, kad imigracija yra teigiamas dalykas Lietuvos ekonomikai (26,7 proc.), negu nesutinka (36,3 proc.). Žinoma, reikėtų atkreipti dėmesį ir į didelį skaičių neapsisprendusių: „nei taip, nei ne“ atsakymą į šiuos klausimus renkasi nuo 29 iki 33 proc. apklausos dalyvių.

Atsakymuose į klausimus apie Lietuvos gyventojų liberalumą (konservatyvumą) esminių pokyčių nėra nuo 2022 m. Kaip ir anksčiau, didelė dauguma respondentų (68,9 proc.) sutinka su moterų teise į abortą, taip pat daugiau nei pusė (54,3 proc.) nesutinka su protesto akcijų ribojimu dėl tvarkos. Palaikymas mirties bausmei nėra didelis, bet skirtumas tarp liberalių ir konservatyvių nuostatų čia mažesnis: sutinka 32,1 proc., o nesutinka 43,4 proc. Galiausiai kalbant apie tos pačios lyties santuokas ir marihuanos legalizavimą dauguma respondentų yra linkę palaikyti konservatyvesnes nuostatas: 49,5 proc. nesutinka, kad tos pačios lyties asmenų poros turi turėti tokias pat teises tuoktis kaip ir heteroseksualios poros, o visiškai sutinka ir greičiau sutinka 24,5 proc. Paramos marihuanos legalizavimui yra dar mažiau (12,7 proc.). Šie skaičiai per dvejus metus faktiškai nesikeitė.

3.2 pav. Lietuvos gyventojų socialinės ir ekonominės vertybės, proc.

Apibendrinimas

Šių metų Demokratijos tvarumo barometras atskleidžia pozityvių tendencijų. Nors pasitikėjimas valstybės institucijomis ir pasitenkinimas demokratijos veikimu išlieka mažiau nei patenkinamas, šiame tyrime fiksuojame nedidelį, bet reikšmingą pasitenkinimo demokratija padidėjimą. Sutvirtėjo ir anksčiau tyrimuose pastebėtos stipriosios demokratijos tvarumo pusės: geras liberalios demokratijos elementų suvokimas (parama demokratijai) ir parama demokratijos institutų gynimui protestuose. Tai susideda į Demokratijos tvarumo indekso padidėjimą nuo 55,8 iki 57,4 per metus. Tiesa, čia būtina pridėti išlygą: kadangi pasitenkinimo demokratijoje indekso vertę pakelia su demokratijos procedūromis susiję aspektai (rinkimai, žodžio laisvė, partijų konkurencija), šis pozityvus pokytis gali būti susijęs su rinkimų laikotarpiu natūraliai padidėjusiu piliečių įsitraukimu į politinius procesus. Todėl tik kitų metų tyrimas galės geriau įvertinti, ar šis pokytis tvarus.

Antroji Demokratijos tvarumo indekso dalis – Atsparumo Rytų propagandai indeksas – nuteikia mažiau pozityviai. Viena vertus, galime pakartoti 2022 m. pirmojo tyrimo išvadą, kad Lietuvos gyventojai gana adekvačiai suvokia Rusijos grėsmę, reikiamus atsakus į ją ir yra daugiau atsparūs nei neatsparūs Rytų politiniams naratyvams – ir toliau absoliuti dauguma gyventojų nesutinka su tuo, kad NATO kursto karą Ukrainoje, Rusija gina tradicines vertybes pasaulyje ir t. t. Kita vertus, silpnąja vieta išlieka atsparumas ekonominiams naratyvams, kuriuose akcentuojami ekonominiai praradimai dėl suprastėjusių santykių su Rusija ir Kinija – ypač tai matyti vertinant teiginį, kad tai kenkia Lietuvos ekonomikai (su tuo sutinka maždaug pusė ir daugiau respondentų).

Papildomų klausimų šiame tyrime kelia kai kurių konkrečių rodiklių, visų pirma pasitikėjimo NATO, kritimas. Tai gali atspindėti Lietuvos gyventojų nerimą dėl aljanso ateities JAV prezidento rinkimų kontekste ir karo Ukrainoje eigos. Visgi kartu turime pažymėti, kad per dvejus metus nuo Rusijos karo prieš Ukrainą pradžios Lietuvos gyventojų atsparumas autoritarinių valstybių propagandai nepadidėjo. Tai turėtų būti signalas valstybės institucijoms – pavojaus nėra, tačiau susirūpinti reikėtų.

Papildoma indeksų analizė pagal gyventojų socio-demografines savybes patvirtino praėjusių metų atradimą, kad sociologinis demokratijos tvarumas ir ypač atsparumas Rytų propagandai stipriausiai koreliuoja su sovietmečio vertinimu. Šio veiksnio įtaka skirtumams tarp indeksų vis dar didesnė nei išsilavinimo, amžiaus ir gyvenamosios vietos, o labiausiai išsiskiria (aukštais demokratijos tvarumo ir atsparumo propagandai rodikliais) pusė Lietuvos gyventojų (apie 54 proc.), kurie vienareikšmiškai teigia, kad sovietmečiu gyventi nebuvo geriau. Įdomu tai, kad, nepaisant viešoje erdvėje akcentuojamos politinės perskyros tarp didmiesčių ir regionų, šis veiksnys mažiausiai veikia žmonių demokratines nuostatas ir atsparumą Rytų propagandai. Kita vertus, kitus veiksnius nustelbianti sovietmečio takoskyros įtaka šiek tiek paaiškina Atsparumo Rytų propagandai indekso imobilumą – sunku tikėtis, kad šios nuostatos keistųsi greitai.

Šaltiniai

1. Ramonaitė, A. 2020. Mapping the political space in Lithuania: the discrepancy between party elites and party supporters. *Journal of Baltic Studies* 51(4): 477–496.
2. Rytų Europos studijų centras. 2017. *Rusijos propaganda: analizė, įvertinimas, rekomendacijos*. Vilnius: Rytų Europos studijų centras.
3. Ramonaitė, A., Jastramskis, M., Kavaliauskaitė, J., Nevinskaitė, L., Žiliukaitė, R. 2014. *Kaip renkasi Lietuvos rinkėjai? Idėjos, interesai ir įvaizdžiai politikoje*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
4. V-Dem. 2024. Democracy Report 2024. Democracy Winning and Losing at the Ballot. University of Gothenburg: V-Dem Institute. <https://www.v-dem.net/documents/44/v-dem_dr2024_highres.pdf>
5. Journal of Democracy, 2024. The Elections That Mattered Most in 2024. <<https://www.journalofdemocracy.org/news-and-updates/the-elections-that-mattered-most-in-2024/>>

